

Dokument nr. 5

(2000–2001)

**Ombudsmannsnemnda for Forsvarets innberetning
om virksomheten i tiden 1. januar – 31. desember 2000.**

REGISTER

	Side
Innledning	5
Generelle spørsmål	6
Saker behandlet av ombudsmannen	13
Verneplikt, utskrivning, rulleføring	13
Innkalling, fremmøte, fritaking, utsettelse	13
Opptjening, tjenestetidens lengde, tjenestelettelse	16
Beordring, overføring, forflytning, frabeordring, dimittering, tilbakeføring i grad	17
Vervede og kvinnelige soldater	17
Uniformer, personlig utstyr, erstatning for tap av materiell	18
Underbringelse – transport, forlegningsforhold, hjemmeboerstatus	18
Kosthold	18
Tjenesteforhold, sikkerhetsklarering, tjenestebevis	18
Permisjoner	20
Velferdstjenesten	20
Disiplinærsaker	20
Tillitsmannsordningen	20
Godtgjørelser – økonomiske forhold	21
Sykesaker	23
Sosiale saker	25
Forsvarets skolevirksomhet	26
Befalssaker	27
Sivilt personell	32
Befaringer	33
Vedlegg/instruks	39

Dokument nr. 5

(2000–2001)

Ombudsmannsnemnda for Forsvarets innberetning om virksomheten i tiden 1. januar – 31. desember 2000.

Til Stortinget:

INNLEDNING

Etter vedtak i Stortinget høsten 1997 består ombudsmannsnemnda i perioden 1. januar 1998 -31. desember 2001 av:

Ombudsmann Per A. Utsi, Oslo.
Ingeborg Botnen, Rjukan.
Dagfinn Hjertenes, Florø.
Brit Hoel, Arendal.
Karen Margrethe Mjelde, Sandnes.
Ivar Skjerve, Steinkjer.
Inge Wold, Råde.

Ombudsmannsnemnda har i 2000 holdt møter slik:

28. februar
3. april
3. mai
7. juni
28. august
5. oktober
4. desember

I tillegg har nemnda i 2000 foretatt befaringer ved militære tjenestesteder slik:

1. Herdla fort
2. Vestlandet sjøforsvarsdistrikt
3. Haakonvern Orlogsstasjon
4. Sjøkrigsskolen

5. KNM «Harald Haarfagre», Madlamoen
6. Sola flystasjon
7. Artilleriregimentet, Haslemoen
8. Sambandsregimentet, Jørstadmoen
9. Oppland regiment, Terningmoen
10. Luftforsvarets skolesenter
11. Agder regiment, Evjemoen

Det vises til nemndas rapport fra befaringene senere i denne innberetning.

Nemnda har i år som tidligere vært representert på Landskonferansen for tillitsvalgte i Forsvaret. Ombudsmannen og avdelingsdirektøren har som vanlig gitt orientering om ombudsmannsordningen ved mange av de kurs for tillitsvalgte som er avholdt ved forskjellige avdelinger – til sammen 33 kurs. Orienteringer om ombudsmannsordningen overfor befal har i 2000 funnet sted ved orientering i enkelte møter med personellorganisasjonenes representanter under nemndas befaringer. Ombudsmannen har dessuten forelest om ombudsmannsordningen ved Befalsskolen for Marinen (BSMA) Horten og for militærpolitibefal på kurs avholdt ved Luftforsvarets skoler, Stavern.

Kontoret har hatt besøk av en delegasjon fra det franske parlament og fra ombudsmannsinstitusjonen i Indonesia. Under begge besøk ble det orientert om ombudsmannsordningen.

GENERELLE SPØRSMÅL

Klagesaker

Som det vil fremgå av innberetningens omtale av enkelte individuelle klagesaker har Ombudsmannen i 2000 behandlet i alt 83 klagesaker. Dette er et noe lavere antall enn de nærmest foregående år, men på linje med antallet i 1993 da det ble registrert 87 saker.

Som tidligere år har Ombudsmannens kontor også i 2000 kunnet løse et stort antall tvistesaker ved uformell kontakt med partene uten at ordinær saksregistrering har funnet sted. En nærmere gjennomgang av klagesakene som er avsluttet i 2000 viser at avgjørelsen er endret i favør av klageren i 33% av klagetilfellene. Medholdsandelen ligger på linje med gjennomsnittet for de senere år.

Nemnda finner særlig å bemerke at det i gruppen «sosiale saker» som omfatter botillegg og andre former for sosiale stønader fortsatt er et synkende antall klagesaker.

I 10-årsperioden 1991–2000 er andelen av det totale antall soldatklagesaker i denne gruppen gått ned fra ca. 40% til ca. 7%. Årsaken til dette antas å ligge i at mannskaper som har forsørgeransvar som regel søkes plassert i tjeneste nærmest mulig hjemstedet, og at reglene i de senere år er bedre tilpasset soldatene faktiske sosiale problemer. Denne positive utvikling antas også å ha sin forklaring i at de avdelingsvise velferdskontorer sammen med Velferds- og vernepliktsavdelingen i FO utøver et godt og betryggende skjønn ved behandlingen av mannskapenes sosiale problemer.

Det er i 2000 registrert at økende antall klager i gruppen «tjenesteforhold». De konkrete klagesaker i denne gruppen har blant annet sin bakgrunn i forhold vedrørende innholdet i det tjenestebevis som utstedes ved dimisjon, hyppige vaktbeordringer, mannskapsmangel, særlig i sommermånedene, etc.

Det har også forekommet klagesaker vedrørende muslimers muligheter for religionsutøvelse under førstegangstjenesten. Også disse har latt seg løse på en måte hvor både mannskapets og Forsvarets interesser er ivarettatt.

Også i 2000 utgjør klager vedrørende fritak for militærtjeneste og utsettelse med førstegangstjeneste eller repetisjonstjeneste en hovedgruppe blant soldatklagene.

Antallet klager fra befalskorpset har de senere år ligget mellom 20 og 30 klager pr. år. I 2000 mottok Ombudsmannen kun 18 registrerte klager fra befalet. Det reduserte antall må antas å bero på tilfeldigheter.

Nemnda har med tilfredshet merket seg at omstillingen og nedbemanningen i Forsvaret hittil har foregått i en positiv atmosfære uten å ha medført et økende antall klagesaker. Det er heller ingen økning i antallet klager fra det sivile personell i Forsvaret. Nemnda vil imidlertid ikke utelukke at klageantallet i denne gruppe vil kunne øke under den videre omstilling/omorganisering av Forsvaret de nærmeste år.

Disiplinærsituasjonen

Det totale antall refselsler gikk i perioden 1988–98 tilbake fra 11239 til 3113 refselsler.

For 1999 er refselsesantallet gått ytterligere tilbake.

Av Generaladvokatens statistikk fremgår at det samlede antall refselsler i 1999 var 2529 – en reduksjon på hele 18,8 % i forhold til 1998. Vurderes refselsesantallet i forhold til antallet soldatårsverk finner man en mer korrekt målestokk for refselseshyp-pigheten i Forsvaret.

Denne viser at det i 1988 ble ilagt 0,51 refselsler pr. soldatårsverk mot kun 0,14 refselsler pr. soldatårsverk i 1999. En tilsvarende oversikt over refselsesantallet i 2000 vil først foreligge senere dette år. Generaladvokaten konkluderer sin årsmelding for 1999 med at den disiplinære tilstand i Forsvaret aldri har vært så god som nå siden slik statistikk ble innført i 1952.

Ulovlig fravær er den vanligste overtredelse. I 1999 utgjorde 30,9 % av overtredelsene ulovlig fravær mot 32 % året før. Brudd på rusmiddelreglene økte fra 12,7 % i 1998 til 15,7 % i 1999. «Brudd på tjenesteplikter» er fortsatt en stor gruppe blant de registrerte refselsler, men synes å ha en synkende andel av det totale antall refselsler. Bot er fortsatt det desidert mest brukte refselsmiddel idet 78 % av refselsene i 1999 ble avgjort med bot.

Refselsesmidlet «frihetsinnskrenkning» ble brukt i 9,8 % av tilfellene, mens arrest kun ble anvendt i 7 % av tilfellene. 5,3 % av refselsene er avgjort med refselsesmidlet «irrettesettelse». Klagehyp-pigheten til 1.klageinstans har de siste årene ligget på mellom 10 og 11 % men kom i 1999 ned i 9,7 %.

Velferdstjenesten

Ombudsmannsnemnda har over flere år vært opptatt av å sikre våre militære mannskaper et mest mulig likeverdig velferdstilbud.

Nemnda anser velferdstjenesten som svært viktig for mannskapenes trivsel og effektivitet i tjenesten.

Innføringen av systemet med differensierte minimumssatser til velferdsformål mener nemnda er et viktig bidrag til sikring av et mest mulig likeverdig velferdstilbud. De differensierte minimumssatser er basert på avdelingenes beliggenhet, størrelse og standard.

Imidlertid er nemnda gjort kjent med at Forsvarssjefens iverksettelsesdirektiv for innføring av slike minimumssatser bare i begrenset utstrekning blir etterlevet av militæravdelingene. Dette gjelder særlig for avdelinger i Hæren og Luftforsvaret.

Den manglende etterlevelse av direktivet medfører derfor at den tilsiktete likebehandling av soldatene ikke oppnås. Årsrapporten for Forsvarets Velferdstjeneste viser at en rekke avdelinger, særlig i Hæren og Luftforsvaret, anvender et betydelig lavere beløp pr. tjenestegjørende dag enn minimumssatsene skulle tilsi. Nemnda vil understreke at systemets forutsetning er at avdelingssjefene skal tildele sin velferdsavdeling et beløp som ikke ligger under de oppsatte minimumssatser.

Med bakgrunn i at ordningen med differensierte minimumssatser til velferdsformål ble etablert med aktiv tilslutning fra Stortingets forsvarskomite vil nemnda anta at det ovenfor nevnte også kan ha komiteens interesse.

På personellsiden er det opplyst at velferdsoffiserstillingene i stor grad bemannes ved hjelp av ungt kontraktbefal. Det rapporteres om liten tilskning av yrkestilsatte offiserer. Den sterke nedskjæring av antall soldater til støtte- og hjelpefunksjoner har medført en sterkt følbar mangel på velferdsassistenter ved avdelingene. Også dette forhold berører velferdstjenesten på en negativ måte.

Det er nemndas oppfatning at innkallingsstyrken bør opprettholdes på et nivå som sikrer en rimelig tilgang på mannskaper til nødvendig hjelpetjeneste ved avdelingene, herunder også velferdsassistenter og voksenopplæringsassistenter.

Forsvarets bekjempelse av narkotikaproblemet ved militæravdelingene

Nemnda har de senere år funnet grunn til å påpeke behovet for effektivisering av Forsvarets innsats mot narkotikabruk blant Forsvarets personell.

Basert på opplysninger fra Forsvarets narkogrupe (Nord og Sør) synes ressurstilgangen å være i stadig bedring. Etterforskningskapasiteten er utvidet og det er tilført økte midler til prøveanalyser i laboratorium. Ved NARKO-SØR er det rapportert om et akutt behov for utvidelse av kontorarealet. Det er bl.a. opplyst om mangler vedrørende ventilasjonsforholdene i en grad som ikke oppfyller normene for helse, miljø og sikkerhet.

Nemnda forutsetter at den bedre ressurstilgang for bekjempelse av narkoproblemene i Forsvaret holdes vedlike. Det er særlig grunn til å merke seg at gruppene rapporterer om tilfeller av narkotikabruk

blant yngre befall. Dette tilskrives en generelt mer liberal holdning til narkotikabruk blant ungdom i vårt samfunn. Nemnda understreker derfor behovet for en bredt anlagt bekjempelse av narkotikaproblemet i Forsvaret.

Statistikken for narkogruppenes virksomhet de to siste år viser følgende utvikling:

	1999	2000	Endring i %
Justissaker (politianmeldt)	1 156	1 295	+12,0 %
Beslag – narkotika	298	394	+31,5 %
Hundekontroll/inspeksjoner	383	369	-3,4 %

Økningen i antallet beslagstilfeller er særlig markert (ca.72 %) under NARKO-SØR. I rapporten fra NARKO-SØR for 2000 er bl.a. følgende uttalt:

«Når det gjelder smuglingsmodus er trenden at flere og flere bærer stoffet på seg. Utover dette virker det som om det er mer vanlig at vernepliktige kjøper narkotika når de er «ute på byen» og bruker det der. Dette tyder også på at selgere og selgersteder går i arv.

Ved søk på forlegning er det stadig sjeldnere å finne narkotika i forlegningsskap. Lukten sitter imidlertid i mange tilfeller i klærne, slik at man får en «brukermarkering». Dette gir seg også utslag i at det gjemmes mer narkotika på fellesarealer og ute i naturen. Resultatet er vanskeliggjøring av å finne «rettmessig eier».

Religionsfrihet under militærtjeneste

En advokat tok opp spørsmålet om religiøse minoriteters muligheter for religionsutøvelse under militærtjeneste og skrev slik til Ombudsmannen:

«Flere personer har henvendt seg til undertegnede i anledning store problemer med å praktisere sin religion fritt under militærtjenesten. Dette gjelder særlig personer med andre religioner enn den offisielle norske.

Det synes å være et gjennomgående problem at ledelsen i forsvaret – til dels på helt unødvendig måte – legger store og sterke hindringer i veien for den frie religionsutøvelse som er nedfelt i EMK, og som Norge som stat er bundet av.

Jeg ber derfor om at Ombudsmannen for Forsvaret på *prinsipielt* grunnlag tar dette opp med Forsvaret for å sikre den frie religionsutøvelse, og for å sikre at Norge etterlever sine forpliktelser etter EMK.

Jeg mottar gjerne en tilbakemelding om resultatet av arbeidet.»

Etter å ha drøftet saken i nemnda og FO, herunder også med Feltprostembetet, skrev Ombudsmannen slik tilbake til advokaten:

«Det vises til Deres brev av 16.f.m. i anledning påståtte problemer for religiøse minoriteter ved utøvelse av religionsfrihet under militærtjeneste.

Til Deres informasjon vedlegges kopi av de retningslinjer som nå gjelder på dette område. Fra Forsvarets Overkommando er opplyst at det vil bli iverksatt en nærmere undersøkelse av hvordan retningslinjene har fungert i praksis og at eventuelle behov for endringer vil bli gjennomført. Ved avdelingene lokalt er feltprestene avdelingssjefenes rådgiver i spørsmål som angår retten til religionsutøvelse.

Foruten Norges forpliktelser etter EMK vil jeg anta at vår egen Grunnlov – § 2 – gir personellet rett til fri religionsutøvelse også under militærtjeneste.

Ved vårt kontor registrerer vi svært få klagesaker under dette tema, og det er min erfaring at de militære ledere følger opp de etablerte retningslinjer.

Også feltprosten har gitt uttrykk for samme oppfatning.

På denne bakgrunn finner jeg å ville fastholde vår etablerte praksis som innebærer saksopptak med militære myndigheter når konkrete tilfeller gjør dette nødvendig. Den generelle form i Deres henvendelse av 16.f.m. gir meg heller ikke noen anledning til å fravike denne praksis.

De vil selvsagt kunne komme tilbake med en ny henvendelse om nærmere begrunnede tilfeller skulle foreligge.»

Nemnda har merket seg at FO's retningslinjer vedrørende utøvelse av minoritetsreligioner er benevnt som «Bestemmelser for etniske minoriteter i Forsvaret.»

Med bakgrunn i at etnisk og religiøs tilhørighet ikke nødvendigvis er sammenfallende, vil nemnda anta at en mer presis benevnelse vil være å benevne reglene under tittelen «Bestemmelser for religiøse minoriteter i Forsvaret».

Militærnektning/sivil verneplikt

Med bakgrunn i at Stortinget med virkning fra 1. januar 2000 innførte en «egenerklæringsordning» for militærnektene har nemnda med stor interesse fulgt utviklingen for antallet militærnektene det forløpne år.

I følge statistikk fra Vernepliktsverket viser det seg at antallet søknader om fritak for militærtjeneste av overbevisningsgrunner er betydelig redusert i 2000 i forhold til 1999.

Følgende antall søknader er registrert:

	2000	1999
1. halvår	1.426	1.834
2. halvår	938	1.275
Totalt	2.364	3.109

Nemnda vil imidlertid bemerke at Justisdepartementet – under «gammel ordning» – i 1999 avslått 465 søknader, mens det under ny ordning i 2000 kun er avslått 7 søknader.

Det er likevel grunn til å merke seg at den nye ordning hittil ikke har medført noe stigende antall fritakssøknader.

Rettmessigheten ved arrest som refselsmiddel i forhold til den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK)

Den ovennevnte sak ble med nemndas samtykke tatt opp med Forsvarsdepartementet i et brev fra Ombudsmannen datert 15. desember 2000 slik:

«Ved henvendelse av 15.mai d.å. har daværende HTV NN anmodet om Ombudsmannens vurdering av om vårt gjeldende regelverk vedrørende bruk av militær arrest som refselsmiddel kan være i strid med art.5 (1)a i EMK. En kopi av klagerens henvendelse følger vedlagt.

Ved klagerens brev av 29.juni d.å. har soldattillitsmann XX overtatt status som innklager. En kopi av dette brev oversendes derfor ham til informasjon.

HTV NN gjør først og fremst gjeldende at den norske militære disiplinærordning ikke står i samsvar med nevnte artikkel i EMK ved at refsels på arrest kan avvises av refselsmyndighet uten doms-kompetanse. I tillegg har klageren hevdet at dette synspunkt har en særlig bakgrunn i det forhold at den arresterte holdes isolert lørdager, søndager og andre hellig-og høytidsdager da han ikke tas ut til tjeneste.

Etter våre undersøkelser og drøfting av saken i Forsvarets Ombudsmannsnemnd finner en grunn til følgende bemerkninger:

Den militære disiplinærordning har sitt hjemmelsgrunnlag i Lov av 20.mai 1988 om militær disiplinærmyndighet og disiplinærreglement fastsatt ved res. 16.desember 1988 nr.1033. Ved Stortingets behandling av Ot.prp.nr.82 1986–87 fikk § 39 i lov om militær disiplinærmyndighet følgende ordlyd:

«Arrest utholdes i militært arrestlokale. Der-som arrest er anvendt som refselse, skal arrestanten daglig tas ut til tjeneste. Kongen gir ellers nærmere regler om iverksetting av arrest.»

I nevnte prp. begrunnet departementet sitt for-slag bl.a. slik:

«Departementet vil innføre en regel om at ar-restanten daglig skal tas ut til tjeneste. Begrun-nelsen ligger i forholdet til den europeiske men-neskerettighetskonvensjonen. Menneskerettig-hetsdomstolen i Strasbourg har slått fast at an-vendelse av såkalt strikt arrest som midlertidig forføyning er i strid med menneskerettighetskon-vensjonens artikkel 5. Strikt arrest vil si at ar-res-tanten er innelåst på celle og ikke blir tatt ut til daglig tjeneste. Lovforslaget påbyr at arrestanten hver dag skal tas ut til tjeneste. Strikt arrest vil følgelig ikke kunne ilegges.»

Under Odelstingets behandling av lovsaken ut-talte daværende statsråd Holst bl.a.:

«Det er et stort framskritt at vi nå får en ny disiplinærlov i Forsvaret. Lovforslaget som i dag behandles i Odelstinget, avløser loven om mili-tær disiplinær- og politimyndighet fra 1921. Det sier seg selv at en lov fra 1921 ikke alltid er så anvendelig som ønskelig kunne være i dagens forsvar. At loven måtte oppdateres og tilpasses samfunnsutviklingen, har lenge vært klart. Saken har da også vært til utredning i tretti år. Det siste utvalget som behandlet loven, var Disiplinærlo-vutvalget, som ble nedsatt i 1973 og som gav sin innstilling i 1980. Dagens lovforslag bygger i hovedsak på anbefalinger fra dette utvalget. En

vesentlig endring fra tidligere er at Forsvaret ikke lenger skal kunne bruke såkalt strikt arrest som refselsmiddel. Det er på ingen måte snakk om å avskaffe det som vi alle kjenner som «kakebua», men den nye loven innebærer at arrestanten skal tas ut til daglig tjeneste. Bakgrunnen for dette forslaget er bestemmelser i Den europeiske menneskerettighetskonvensjon. Menneskerettsdomstolen i Strasbourg har slått fast at bruk av strikt arrest som midlertidig inngrep er i strid med artikkel 5 i Menneskerettighetskonvensjonen. Å låse en arrestant inne på cella uten å ta ham ut til tjeneste er en frihetsberøvelse som konvensjonen ikke gir grunnlag for uten at avgjørelsen er tatt av en domstol.

Regjeringen har lagt vekt på at disiplinærloven må være i samsvar med Den europeiske menneskerettighetskonvensjon, og jeg er glad for at komiteen deler dette synet. Vaktarrest vil likevel bli beholdt som refselsmiddel. Det er fortsatt nødvendig å ha denne muligheten. Hadde vi ikke vaktarrest, ville langt flere saker bli oversendt påtalemyndigheten og medføre sivil dom. Et opphold i vaktarresten blir bare påført det militære rullebladet, ikke det sivile.»

I disiplinærreglementet, pkt.159, sees departementet å ha fastsatt følgende om praktisering av arrest:

«Den refsede skal tas ut til tjeneste hver dag, og skal om mulig følge den ordinære tjenesten ved sin enhet. Hvor dette ikke er mulig, skal refsede tas ut til forefallende arbeid. Tjenesten må ikke ha karakter av straffarbeid, men være slikt arbeid som normalt utføres av menige menn i leiren.

- a. På lørdager og tilsvarende skal arrestanten tas ut av arresten minst en økt hvis han ønsker det.
- b. På søn- og helligdager skal han gis anledning til å gå i kirke/tilsvarende.

Det synes således at vårt gjeldende regelverk er tilpasset den tolkning av de aktuelle bestemmelser i EMK som Stortinget har lagt til grunn. Noen juridisk begivenhet har, etter vårt kjennskap, ikke funnet sted på det aktuelle område etter nevnte stortingsbehandling og lovvedtak. Det må derfor antas at de norske reglers ordlyd fortsatt vil være dekkende.

Undersøkelser foretatt ved vårt kontor kan tyde på at arrestanten ikke alltid blir tatt ut til tjeneste daglig. Bl.a. er det uttalt at uttak til tjeneste finner sted i den utstrekning dette er nødvendig for vedlikehold av tjenestelige ferdigheter.

Med bakgrunn i det ovenstående kan det synes rimelig å få bragt klarhet i om den praktiske bruk av arrest er i samsvar med de ovenfor refererte regler. Det håpes på departementets medvirkning til en slik klarlegging. Samtidig vil vi anbefale til overveielse å innføre en ordning med adgang til soningsavbrudd i helgene dersom plassering i passende tjenesteoppdrag ikke lar seg gjøre.

Departementets kommentarer imøtesees.»

Ved avgivelse av denne beretning har nemnda foreløpig ikke mottatt kommentarer fra departementet.

Nemndas høringsuttalelse til innstillingen fra forsvarspolitisk utvalg (FPU) NOU 2000–20

I forbindelse med Forsvarsdepartementets innhenting av høringsuttalelse til ovennevnte sak har nemnda avgitt følgende enstemmige uttalelse:

«1. Forsvarets hovedoppgaver

Nemnda har merket seg at FPU formulerer Forsvarets overordnede mål på følgende måte:

- «– å forebygge og møte utfordringer mot norsk sikkerhet
- å ivareta norske rettigheter, interesser og forpliktelser
  - å løse andre samfunnsviktige oppgaver på utvalgte områder»

Disse overordnede mål antar utvalget best kan oppnås ved et forsvarskonsept basert på følgende fire pilarer:

- «– et nytt forsvar basert på fleksibilitet og kompetanse
- alliert og internasjonalt militært samarbeid
  - verneplikt
  - sivilt-militært samarbeid»

Nemnda kan slutte seg til denne beskrivelse av overordnede mål og konsept for forsvarspolitikken, og vil presisere at sikring av eget sjø- og landterritorium i overskuelig framtid bør anses som den fremste oppgave.

Nemnda vil i denne forbindelse minne om Norges beliggenhet i naboland med en militær stormakt uten landfast grense med noe eget alliert land. Innenfor NATO-alliansen vil Norge beliggenhetsmessig måtte betraktes som en øystat, hvortil alliert militær bistand bare kan tilføres via sjø eller luft. Dette forsterker behovet for alliert forhåndslagring av tyngre utstyr og må derfor inngå som del av primæroppgavene.

Det er også nemndas oppfatning at Forsvaret bør forberedes til å kunne stå til disposisjon for fredsoperasjoner internasjonalt som er godkjent av Stortinget. Slik internasjonal bistand bør også kunne være aktuelt ved større ulykker og naturkatastrofer.

Med bakgrunn i nemndas vektlegging av den forebyggende oppgave vedrørende eventuelle utfordringer mot norsk sikkerhet vil nemnda anta at våre bidrag til internasjonal bistand både økonomisk og personellmessig bør være definert som en retningsgivende andel av våre totale forsvarsanstrengelser. I betraktning av våre positive erfaringer vedrørende den senere tids sivil – militære samarbeid vil nemnda anbefale at denne del av Forsvarets oppgaver videreføres og eventuelt utvides i samsvar med nye samfunnsmessige behov. Nemnda viser for øvrig til sine merknader under pkt. 5 «Spesialutredninger».

2. Personellpolitikken – Forsvarets utdanningsvirksomhet

De ovenfor nevnte oppgaver må ligge til grunn for Forsvarets personellpolitikk og utdanningsvirksomhet. Utdanningstilbudene og personalpolitikken skal sammen bidra til å dekke Forsvarets behov for kvalifisert arbeidskraft på en lang rekke ulike tjenesteområder. I takt med den teknologiske utvikling militært og sivilt, antar nemnda at Forsvarets personalpolitikk vil stå overfor stadig nye utfordringer.

Under de nærmeste års omstilling vil Forsvaret

ha behov for dels å kunne stimulere til frivillig adgang, dels å kunne konkurrere om kvalifisert arbeidskraft og studiekompetent ungdom til egne skoler. Nemnda antar at sluttvederlagssystemet vil måtte bli et hovedtilbud for å oppnå den nødvendige nedbemanning på områder med personellmessig overtallighet.

Nemnda tillater seg også å minne om at omskolering i visse tilfeller kan være et fordelaktig tiltak for så vel Forsvaret som for den ansatte.

Sluttvederlagsordningen og de øvrige personellmessige tilbud bør utformes på en måte som ikke etterlater seg et inntrykk av ubegrunnet forskjellsbehandling mellom militært og sivilt ansatte. Det vises i denne forbindelse til den kritikk som er fremkommet fra grupper av sivilt ansatte mot den antydede sluttvederlagsordning i FS-2000.

Sammen med personalpolitikken skal Forsvarets skolevirksomhet ha som oppgave å bidra til oppfyllelse av de personellmessige behov som følger av den ovennevnte inndeling av Forsvarets hovedoppgaver, (sikring av eget territorium, internasjonal fredsbestand og bistand til sivilsamfunnet).

Med dette som bakgrunn vil nemnda anbefale at man i samarbeid med aktuelle personellorganisasjoner drøfter mulighetene for utvidet bruk av sivil/militære stillinger – særlig innen merkantile og tekniske fag. Herunder bør vurderes behovet for innføring av betalingsfri videreutdanning også for sivilt personell mot inngåelse av kontrakt om pliktjeneste og plikt til å motta tjenestebeordring utenfor hjemstedet. Boligpolitikken antas i tilfelle å måtte tilpasses en eventuell slik ordning.

For en best mulig utnyttelse av ressurser som anvendes til offisersutdannelse vil nemnda også anbefale at det åpnes adgang for høyere offiserer, etter avtale, å kunne fortsette som yrkesoffiserer utover 60 år, eksempelvis til fylte 65 år.

3. Verneplikt- Menige mannskaper

Nemnda vil vise til at vår vernepliktsordning har sitt grunnlag i Grunnloven § 109, hvorved «Enhver Statens Borger i almindelighet er lige forpligtet, i en vis Tid, at værne om sit Fedreland». FPU's forslag er å avkorte vernepliktsperioden for mannskaper som gjennomfører 12 måneders førstegangstjeneste til 27 år, mens mannskaper med kun 4 måneders førstegangstjeneste vil bli stående i mobiliseringsoppsettene til 34 år. Nemnda er i noe tvil om dette system fullgodt oppfyller den grunnlovsmessige forutsetning om forpliktelsesmessig likhet.

Nemnda finner derfor i likhet med FPU at det bør gjennomføres en egen utredning om verneplikten der også det forannevnte forhold blir nærmere vurdert.

Nemnda vil også understreke betydningen av at Forsvaret best mulig utnytter sine muligheter for å innta lærlinger som sammen med en fagopplæring også avtjener sin verneplikt.

Som et ledd i den forventede fraflytting/nedleggelse av eksisterende militæravdelinger vil nemnda antyde at de derved frigjorte/fraflyttede arealer og bygninger overføres til forvaltning i et sivilt statlig drifts- og eiendomsselskap. Det forutsettes imidlertid at Forsvaret beholder fortrinnsrett til senere bruk og overtakelse. En slik overføring av bygningsmassen til sivil forvaltning vil åpne muligheten for at også vernepliktige sivilarbeidere vil kunne anvendes til vedlikehold av nevnte bygg og anlegg.

De ovennevnte endringer innen førstegangstjenesten antas også å medføre behov for justering av den eksisterende tillitsmannsordning (TMO).

Nemnda vil anta at det nå vil være behov for departementet å fremme en særskilt stortingsmelding som drøfter erfaringene med den eksisterende ordning og at man i meldingen fremmer forslag til nødvendige justeringer. Det foreligger et særlig behov for å drøfte den organisasjonsmessige oppbygging, kontinuitetsproblemene mellom innrykkskullene og nødvendigheten av å innlemme mannskaper med kun 4 måneders førstegangstjeneste i TMO.

4. Helsetjenesten

Ombudsmannnemnda har ved flere anledninger funnet grunn til å påpeke behovet for sterkere rekrutteringstiltak for å få besatt legestillinger – særlig i den nordlige landsdel. Nemnda finner derfor å gjenta følgende fra Dok. nr. 5 for 1999:

«Den geografiske fordeling av landets legeresurser preges av en sterk sentralisering omkring østlandsområdet og våre største byområder. For Forsvarets virksomhet er lokaliseringssituasjonen nærmest omvendt. Dette medfører at Forsvaret på permanent basis vil måtte påregne store problemer med å rekruttere leger til sin virksomhet. Nemnda må anta at Forsvaret ikke kan «gå på akkord» med hensyn til den medisinske sikkerhet for personellet under våpentrening, ofte under barske klimatiske forhold. Det er nemndas oppfatning at en varig bedring av legesituasjonen i Forsvaret vil kreve innføring av særlige rekrutteringstiltak. Nemnda vil derfor anbefale at det etableres et bredt sammensatt regjeringsoppnevnt utvalg for å fremme gjennomførbare forslag til nødvendige rekrutteringstiltak for Forsvarets legestillinger. Berørte departementer og organisasjoner bør være representert i utvalget. Stipendordninger, – godskrivning av legepraksis for spesialisering, karriere og lønn, –etterutdanningstilbud, vilkår under beordret tjeneste for leger med familie, etablering av egenmeldingssystem for vernepliktige, samarbeidsløsninger med lokale sivile helsemyndigheter, profesjonsavgrensning mellom leger og sykepleiere i Forsvaret, etc. kan antydes som aktuelle tema for en slik utredning. Også andre fremlagte forslag til tiltak, bl.a. fra DK-legen i Nord Norge, bør bli nærmere vurdert under en utvalgsutredning som ovenfor antydet.»

5. Spesialutredninger

Nemnda har i det foregående pekt på visse behov for nærmere utredning av spesielle fagfelt. Det er nemndas oppfatning at vårt fremtidige og reorganiserte Forsvar vil ha behov for grundig utredning av også andre sider ved sin virksomhet. Således vil nemnda antyde behov for spesialutredning vedrørende Forsvarets fremtidige støtte overfor sivilsamfunnet. Foruten den etablerte virksomhet under Kystvakten kan det etter nemndas mening bl.a. være behov for utredning av et nærmere samarbeid mellom Forsvaret og tolletaten, den sivile ambulansetjeneste etc. Også innen skole- og utdanning kan det utvikles et mer rasjonelt samarbeid mellom Forsvaret og det sivile skoleverk, for eksempel innen politiutdanning. Slike utredninger bør ha til oppgave å klargjøre de praktiske muligheter for utvidet sivil/militært samarbeid slik at samfunnets ressurser blir optimalt utnyttet til beste for Forsvaret og for samfunnet totalt.»

Psykologtjenesten

Gjennom sin tillitsmannsordning har soldatene reist krav om bedring av mulighetene for konsultasjon hos psykolog, spesielt ved innrykk.

FO/Sanitetsstaben (FO/SAN) har som fagmyndighet fastsatt følgende standard for avdelingenes tilbud vedrørende psykologtjenesten:

- Ventetiden ved ordinær henvisning bør være minst mulig og ikke mer enn 14 dager.
- Ved innrykk bør den vernepliktige kunne fremstilles til vurdering samme dag, unntaksvis dagen etter.
- Ved øyeblikkelig hjelp bør tjenesten umiddelbart være tilgjengelig.

Det er opplyst at FO/SAN til enhver tid søker å fordele fagressursene slik at ventetiden ikke overskrider standarden, om nødvendig med «innkjøpt» psykologtjeneste. Nemnda er gjort kjent med at FO/SAN fortløpende evaluerer oppfølgingen av den ovennevnte standard. Nemnda vil uttale tilfredshet med de nevnte tiltak for bedring av tilbudet overfor et økende servicebehov blant mannskapene. Det er opplyst at man over de siste 4–5 år har registrert et økende antall dimitteringer med bakgrunn i psykiske helseproblemer. Således er det meldt om tilfeller hvor ca. 30% av innrykkskullene i slutten av 2000 og januar 2001 er blitt dimittert etter fremmøte, hvorav en hovedandel av disse ble dimittert med begrunnelsen «sviktende psykisk helse». Nemnda vil antyde at dette forhold bør lede til en nærmere undersøkelse av de bakenforliggende årsaker.

Saken bør betraktes som et generelt helseproblem blant dagens norske ungdom og undergis en grundig oppfølging av våre offentlige helsemyndigheter.

Behandlingstilbud for skadet militært personell

En rekke forhold i løpet av året har ført til at nemnda har funnet grunn til å rette oppmerksomheten mot Forsvarets medisinske behandlingstilbud overfor personell som nå, eller senere, skulle bli skadet under tjenesten i Forsvaret. Særlig har nemnda vært opptatt av behandlingstilbudet overfor det personell som deltar i norske fredsoperasjoner internasjonalt. Med henvisning bl.a. til oppslag i pressen anmodet nemnda i juni 2000 Forsvarssjefen om kommentarer til påstanden om at norsk personell kunne ha vært utsatt for helsefare under tjeneste i Kosovo. Det ble vist til påstanden om helserisiko etter bruk av DU-ammunisjon. Fra Forsvarssjefen mottok nemnda en omfattende redegjørelse med følgende konklusjon:

Forebyggende tiltak ifm internasjonale operasjoner «Det norske forsvaret har helt fra opprettelsen av KFOR-styrken arbeidet for å skaffe styrken en adekvat ABC-verneberedskap. Det er således anskaffet moderne deteksjonsutstyr til bruk på ulike nivåer in-

nen de norske styrkene. Det er anskaffet personlig dosimeter til alt personell. Dosimeterne kan avleses og styres av ABC-vernoffiser på lokalt nivå. Det er mulig å knytte dosimeteravlesninger til personen på en slik måte at opplysningene kan lagres og være tilgjengelig som helseopplysninger. Forsvaret vil vurdere hvordan det kan etableres prosedyrer som sikrer at denne informasjonen kan brukes som helsedokumentasjon for ettertiden.

Det er innkjøpt flere intensitetsmålere av type Automess til bruk på avdelingsnivå. Disse kan brukes til måling av alfa-, beta- og gammastråling.

Veterinærlaget i den norske KFOR-styrken er utrustet med et bærbart gammaspesktrometer av høy kvalitet. Dette instrumentet gir mulighet for identifikasjon av radioaktive isotoper/nuklider.

Knyttet til fremtidige internasjonale operasjoner, har Forsvaret innført rutiner for å få en «medisinsk etterretningsrapport» fra aktuelt område før innsetting av norske styrker, for bl a å ivareta forhold som berører helse/miljø best mulig.

Forsvarets overkommando arbeider for tiden med «Retningslinjer for beskyttelse av personell mot ioniserende stråling ved oppdrag i fredstid». Retningslinjene skal veilede den militære ledelse for en operasjon om hvordan man kan beskytte eller skjerme personell under oppdrag eller operasjoner i et miljø der faren for å bli eksponert for ioniserende stråling er tilstede (eller antas å være det). Retningslinjene skal gjelde ved alle operasjoner som gjennomføres i fredstid, det være seg i en nasjonal eller internasjonal sammenheng. Retningslinjene beskriver bl a vurdering av risiko, nivå for akseptabel risiko, dosegrenser, ABC-vern tiltak før og under løsning av oppdrag, tiltak ved strålingsuhell, beskyttelsestiltak og utdanning, seleksjon og medisinsk oppfølging av personell. Retningslinjene vil bli gitt ut i løpet av året.

FO har tatt opp aktuelle problemstillinger vedrørende DU på NATO kanaler for å kunne koordinere eventuelle tiltak i operasjonsområdet basert på tilgjengelige faktaopplysninger i saken.

Det finnes lite eksakt kunnskap om helsefare ved bruk av DU-ammunisjon. Det foreligger spekulasjoner både i utenlandsk og norsk presse om DUs sykdomsfremkallende effekt, men disse spekulasjoner er ikke vitenskapelig fundert. Det foregår for tiden, særlig i USA, dyreeksperimentelle forsøk/undersøkelser i håp om å fremskaffe mer informasjon. Forsvaret gjennomfører en rekke forebyggende tiltak for å redusere helsefaren for norske soldater i internasjonale operasjoner. Forsvaret gjennom Sanitetsstaben holder seg orientert om DUs eventuelle helsefare. FO forsøker å få NATO til å ta et koordinerende ansvar for den A og C-trusselen som eventuelt måtte eksistere i Kosovo etter bruk av DU-ammunisjon.»

Bl.a. med bakgrunn i stor offentlig interesse og usikkerhet vedrørende mulig helsebelastende miljøpåvirkning under tjeneste internasjonalt har nemnda funnet å anbefale opprettelse av et særskilt norsk medisinsk kompetansesenter, fortrinnsvis i samarbeid mellom FO/SAN, og et medisinsk universitetsmiljø. Følgende vedtak fra nemnda ble den 16. oktober 2000 oversendt Forsvarsdepartementet til overveielse:

«Norge påtar seg stadig større oppgaver i NATO-sammenheng. En stor del av forsvarets opp-

gaver ligger etter hvert utenfor landets grenser, i områder med krig eller konflikter. Innen år 2003 vil man ha mellom 3000 og 4000 personer i internasjonale operasjoner hvert år. Slik tjeneste vil kunne utsette våre ungdommer for påkjenninger de ikke er fortrolige med.

Til tross for gode seleksjonssystemer ved uttak av personell til utenlandstjeneste kan personellet bli utsatt for bl.a. psykiske påkjenninger som kan medføre et langvarig medisinsk behandlingsbehov.

Dimittert personell gjennomgår etter hjemkomst en 3 dagers oppfølgings- og evalueringsperiode. Personellet får undervisning i medisinske og hygieniske forhold, samt at Stressmestringsteamet for Internasjonale Operasjoner underviser om stressbehandling og mestringsteknikker. Personellet besvarer også gruppevis et spørreskjema som bl.a. skal gi en oversikt over hvilke stressbelastninger gruppene har vært utsatt for. Personellet får tilbud om oppfølgingssamtale med psykiatrisk sykepleier.

NATO-tjeneste har til nå vært frivillig, dette er nå i ferd med å endre seg. For nyutdannede offiserer skal tjeneste knyttet til internasjonale operasjoner være en del av de oppgaver man tar på seg som befal i det norske forsvaret. Dette gjør situasjonen annerledes når det gjelder Forsvarets ansvar for det enkelte befal. Forsvaret besitter i dag stor kompetanse på området stressmestring og psykiske problemer. Denne kunnskapen bør komme soldater og befal til gode også utover de 3 måneder etter dimitering, som For-

svaret i dag har ansvar for. Psykiske problemer kan ofte melde seg flere år etter at skaden har oppstått.

I lys av det ovennevnte vil Forsvarets Ombudsmannsmenn anbefale at Forsvaret vurderer sitt medisinske ansvarsforhold overfor det personell som vender hjem etter tjeneste i internasjonale operasjoner. Herunder bør det vurderes å etablere et sentralt kompetansesenter for denne type helseproblemer. Senteret bør ha til oppgave å samle inn kunnskap og erfaring nasjonalt og internasjonalt om forekommende tjenesterelaterte skader/sykdommer og behandlingen av disse. Den kunnskapsbase som derved bygges opp bør kunne stå til disposisjon etter personellens behov og også yte bistand/rådgivning overfor det sivile medisinske behandlingsapparat.»

Fra Forsvarsdepartementet foreligger det foreløpig ingen reaksjon.

Nemnda er i forbindelse med denne saken også gjort kjent med at en interessegruppe er etablert i Indre Troms med sikte på å få opprettet et medisinsk behandlingstilbud i området, etter modell av Modum Bad. Etter det opplyste vil en slik institusjon i Indre Troms også kunne gi adekvate behandlingstilbud for det militære personell i området og således dekke deler av Forsvarets behov. Interessegruppen har drøftet saken med Stortingets sosialkomite.

SAKER SOM ER BEHANDLET AV OMBUDSMANNEN

I 2000 har Ombudsmannen behandlet totalt 83 registrerte saker. I 27 av de ferdig behandlede saker er avgjørelsen endret i favør av klageren. Som opplyst foran i beretningen har det i tillegg til de registrerte klagesakene vært en rekke henvendelser der Ombudsmannen og hans medarbeidere har kunnet løse saker for personellet ved uformell kontakt med partene. Det er også i 2000 kommet henvendelser som er henvist til andre organer, f.eks. til Stortingets om-

budsmann for forvaltningen, som rette vedkommende. Saksfordelingen på forsvarsgrenene ser slik ut:

FD og fellesstaber	43 % (40)
Hæren	22 % (33)
Sjøforsvaret	21 % (20)
Luftforsvaret	14 % (14)
Heimevernet	0 % (1)
Tallene for 1999 i parentes.	

MENIGE MANNSKAPER

Verneplikt – utskrivning, rulleføring

Ombudsmannens kontor behandler i årets løp en lang rekke telefoniske og besøkmessige henvendelser under denne gruppen. De fleste tilfeller gjelder spørsmål om rettigheter, alternative tjenestemuligheter, mulighetene for valg av forsvarsgren og tjenesteart/tjenestested.

Det er Ombudsmannens erfaring at vernepliktsavdelingene strekker seg langt for å imøtekomme personlige ønsker om forsvarsgren og tjenesteart. Slike saker løses ofte ved telefonsamtaler med vernepliktsmyndighetene.

Det er i 2000 ikke mottatt skriftlige klagesaker i denne gruppen, men som nevnt har det forekommet et stort antall telefonhenvendelser.

Innkalling, fremmøte, fritaking, utsettelse

I denne gruppe er det i år behandlet 10 registrerte saker. I 6 av disse sakene har de militære myndigheter endret avgjørelsen i favør av klageren. Det er i tillegg behandlet en rekke telefoniske og skriftlige henvendelser som ikke har nødvendiggjort formell saksregistrering.

I denne saksgruppe finner man vanligvis klagemaer som krever en nøye avveining mellom klagerens private/sivile interesser og Forsvarets tjenstlige behov. Det er Ombudsmannens erfaring at militære myndigheter vanligvis viser stor vilje til å imøtekomme velbegrunnede behov hos mannskapene. Det er særlig grunn til å kreditere Vernepliktsverkets sentrale og regionale organer for samvittighetsfull skjønnsutøvelse, ofte under krevende avveiningsforhold.

I

En vernepliktig – ansatt som avdelingssjef ved et mekanisk verksted – klaget over avslag på søknad om utsettelse med en tre uker lang repetisjonsøvelse. I brevet til Ombudsmannen, som ble sendt om VPV, redegjorde klageren slik for sin sak:

«Jeg vil herved benytte meg av retten til å fremme saken min for Ombudsmannen i Forsvaret, og vil be dere om å sende denne søknad med alle vedlegg videre til Ombudsmannen. Bakgrunnen for at jeg vil gå videre med denne saken til Ombudsmannen i Forsvaret er at jeg mener det må være gode nok grunner i mine tidligere søknader om å gi meg utsettelse med repetisjonstjeneste. I tillegg har jeg i dag fått en oppsigelse fra en av mine medarbeidere. Dette betyr at det blir en ytterligere forverring av min arbeidssituasjon.

Jeg har tidligere påpekt at det for meg personlig vil bli en helt uholdbar situasjon dersom denne repetisjonstjenesten ikke kan utsettes. Jeg sitter som disiplinleder med det hele og fulle ansvaret på hydraulikk avdelingen på A/S NN både når det gjelder tekniske saker og personal saker. I tillegg er jeg den eneste med formell utdanning innen hydraulikk på A/S NN. Alt arbeid som utføres på denne avdelingen (beregninger, tegningsunderlag, innkjøp osv) må godkjennes/utføres av undertegnede da ingen andre på avdelingen innehar den nødvendige kompetansen. Dette betyr at alt arbeid som normalt ville blitt utført på denne avdelingen i løpet av de tre ukene denne øvelsen varer må utføres av undertegnede når jeg kommer tilbake. Når jeg nå også har fått en oppsigelse på min avdeling må jeg i tillegg til å ta igjen alt arbeidet som må vente, også sette i gang arbeidet med å finne en ny medarbeider snarest mulig. Dette er svært tidkrevende arbeid da det som tidligere nevnt ikke finnes ledige ingeniører på markedet med den nødvendige kompetansen.»

Ombudsmannen mottok klagesaken fredag 3. mars, bare to week-end-dager før klageren skulle møte til tjeneste den påfølgende mandag 6. mars. Saken ble drøftet telefonisk med klageren samme dag og avsluttet med et brev til klageren slik:

«I anledning ovennevnte sak vises til telefonsamtale fredag den 3 mars 2000, idet vi som kjent mottok saksdokumentene fra Vernepliktsverket avd X samme dag.

Fremmøtedato i henhold til innkallingsordren er mandag den 6 mars 2000.

Som opplyst i samtalen må det foreligge noe tid til rådighet dersom det skal være mulig for Ombudsmannen å kontrollere sakens behandling i Forsvaret.

Ombudsmannens oppgave består i å foreta en nøytral vurdering dersom Forsvarets personell skulle føle seg urettmessig behandlet av de ordinære forvaltnings- og klageorgan.

Søknaden om utsettelse med repetisjonsøvelsen er hovedsakelig begrunnet med en ekstrem arbeidsmengde for Dem i ansettelsesforholdet hos A/S NN. Etter Forsvarets avslag på Deres søknad om utsettelse med øvelsen kan det imidlertid ikke sees grunn til å tro at De skulle være usaklig forskjellsbehandlet i relasjon til øvrige søkere med behov for utsettelse. I samsvar med orienteringen gitt Dem fra VPV avd X legges for øvrig til grunn at De vil ta saken opp på nytt med avdelingen på fremmøtedagen.

Som kjent kan det i dag ikke sees grunn til noen nærmere behandling av saken ved vårt kontor, men for eventuelle ytterligere spørsmål kan De gjerne ta telefonisk kontakt med vårt kontor.»

Ombudsmannen hørte senere intet fra klageren.

II

En vernepliktig som var innkalt til repetisjonstjeneste i 3 uker ønsket Ombudsmannens bistand etter å ha fått avslag på søknad om utsettelse. En klage til VPVs sentrale stab hadde heller ikke ført frem. I søknaden hadde den innkalte gjort rede for sine utsettelsesgrunner slik:

«Søker herved om utsettelse av repetisjonsøvelsen Joint Winter 2000 på grunnlag av prosjektgjennomføring i arbeid.

Bakgrunn:

Jeg jobber som markedsanalytiker i NN ASA. Vi har i den senere tid arbeidet med en kravspesifikasjon til det høyest prioriterte prosjekt i divisjonen pr dags dato. Prosjektet er en Internettløsning vi skal tilby samtlige utenlandske og norske utgivere (ca 400 stk). Utgivere skal da gis en interaktiv anledning til å hente ut salgsinformasjon via web. Min rolle i dette prosjektet er vesentlig for prosjektets gjennomføring, jfr. Vedlegg av prosjektbeskrivelse, samt uttalelse fra innkjøps og opplagssjef .

Konsekvens:

Det er jeg som stort sett har ført prosjektet i pennen, og fra den 1. mars 2000 skal den foreløpige versjon av prosjektet testes ut blant flere utgivere av blader, jfr datoer i milepælplan vedlagt. Det er da ekstremt

viktig at jeg kan være tilgjengelig for utgivere og interne instanser for at vi skal kunne takle de forespørsler og problemer som da garantert vil oppstå. Dette er som sagt et 1. prioritets prosjekt for divisjonen, og jeg håper Dere ser konsekvensen dette kan få for testperioden vi går inn i den 1. mars 2000 om jeg ikke er tilgjengelig.»

Under Ombudsmannens behandling ble det nærmere dokumentert at klageren i den aktuelle periode hadde en svært sentral rolle i prosjektgjennomføringen hos sin arbeidsgiver.

Etter nærmere overveielse kom vernepliktsmyndighetene til at det nå var dokumentert tungtveiende utsettelsesgrunner og fant å kunne innvilge utsettelse.

III

Ombudsmannen mottar som nevnt et stort antall henvendelser fra ungdom som av ulike årsaker ønsker å bli fritatt for sin tjenesteplikt overfor samfunnet.

Typisk for slike henvendelser er unge menn som har rukket å starte eget firma/selvstendig næringsvirksomhet før innkallingen innhenter dem.

Et eksempel på et slikt tilfelle gjengis nedenfor der en vernepliktig skriver slik til Ombudsmannen:

«Viser til informasjonsbrosjyre fra Vernepliktsverket, avdeling X, der det gis adgang til å søke om fritak fra førstegangstjeneste. Jeg mener at på grunnlag av min private situasjon kan jeg ikke avtjene verneplikten. Alternativt ber jeg om overføring til sivilforsvaret.

I september 1997 startet jeg egen virksomhet innen transport. Samme år ble jeg innvilget kjøreløyve og et nytt vogntog.

Ved at jeg fortsatt er inne i en etableringsfase, er virksomheten avhengig av en kontinuerlig inntjening for å betale løpende forpliktelser. Et avbrudd vil medføre forpliktelser som vil forverre fremtidig inntjening og få en direkte konsekvens for min private økonomi. Et usikkert rentenivå er med på å forverre situasjonen.

Det er svært vanskelig å finne kvalifiserte stedfortredere som kan være ansvarlig for driften i en avbruddsperiode. NN AS er en vesentlig konkurrent med omtrent 100 ansatte. Disse støvsuger nærområdet for eventuelle stedfortredere. Dette medfører at arbeidsmarkedet er stramt og det er bare arbeidskraft uten de nødvendige sertifikater og attester som er tilgjengelig på markedet. Dette i seg selv er et problem.

Kontrakter som er inngått dette året er vesentlige og de har hatt krav til punktlighet og service. Det ble spesifikt spurt etter mine tjenester der pris ikke var den vesentligste faktor. I denne viktige etableringsfasen er det viktigste å etablere kundekontakter samt å bli familiær med bransjen.

Situasjonen som er beskrevet i brev til Vernepliktsverket, avdeling X, første gang 10.06.98.

På grunnlag av det som er nevnt over er det vanskelig å gjennomføre militærtjeneste. Håper at Dere med dette evaluerer min førstegangstjeneste og eventuelt overfører meg til sivilforsvaret.»

Ombudsmannen besvarte henvendelsen slik:

«Det vises til Deres brev datert 13 desember 1999, mottatt ved vårt kontor den 7 januar 2000.

Etter vår telefonhenvendelse til Dem samme dag legges til grunn at De er innkalt til militærtjeneste med fremmøtedato i innværende måned.

Med hensyn til Ombudsmannens oppgave vises til orienteringen gitt i telefonsamtalen.

Som kjent treffer Ombudsmannen ikke vedtak etter søknader fra personell, men Ombudsmannen har adgang til å foreta en nøytral vurdering dersom vernepliktige mannskaper skulle føle seg urettmessig behandlet ved de vedtak som er truffet av de ordinære forvaltnings- og klageorgan i Forsvaret.

I henhold til Vernepliktsloven § 3 er alle norske mannlige statsborgere vernepliktige etter utskrivning fra 1 jan i det år han fyller 19 og til utgangen av det år han fyller 44 år. Det foreligger ingen hjemmel for innvilgelse av fritak fra førstegangstjeneste av velferdsgrunner. Vernepliktsverket har imidlertid adgang til å vurdere en søknad om utsettelse med førstegangstjenesten dersom det foreligger vektige velferdsgrunner. Et eventuelt avslag på en søknad til Vernepliktsverkets avdeling om utsettelse kan påklages til Vernepliktsverket sentral stab.

Spørsmål vedrørende avtjening av verneplikten må for øvrig tas opp med den Vernepliktsavdeling hvor De er rulleført, eks. vedrørende tjenestested, om økonomiske støtteordninger m.m. Med henvisning telefonsamtalen synes det ikke å foreligge grunn til å behandle saken ved vårt kontor, men for ytterligere spørsmål kan De som kjent ta telefonisk kontakt.»

Ved telefonhenvendelse opplyste mannskapet at han ved fremmøte ville legge frem en ny søknad om utsettelse, og at han på nytt ville klage til Ombudsmannen dersom søknaden ikke ble innvilget.

Ombudsmannen har imidlertid intet mer hørt fra klageren.

IV

En vernepliktig ønsket å slippe fremmøte til repøvelse p.g.a. psykiske problemer og vanskelig næringsvirksomhet. Vernepliktsverket hadde avslått søknaden med henvisning til at hans medisinske situasjon og øvrige problemer best ville kunne bedømmes ved fremmøte og at utsettelsessaken således burde vente til innrykksundersøkelse var foretatt. Etter råd fra vårt kontor ble det innhentet en legeattest. Denne konkluderte bl.a. slik:

«Med bakgrunn i tidligere relativt alvorlige plager er jeg av den oppfatning at gjennomføring av rep. øvelse nå kan medføre risiko for ytterligere forverring og mulig utvikling av alvorlig psykisk tilstand. Av medisinske grunner er det derfor viktig at han gis utsettelse med gjennomføring av rep. øvelse.»

Attesten ble referert for vedkommende avdeling av Vernepliktsverket som nå fant å kunne innvilge utsettelse uten å vente til innrykk.

V

En vernepliktig skrev slik til Ombudsmannen:

«Jeg søker herved om hjelp til fritakelse av førstegangstjenesten.

Jeg har i flere år tidligere bedt om å bli innkalt til førstegangstjeneste, uten resultat. Jeg ble satt på reserveposter i flere år, men ble innkalt til X-moen det året jeg jobbet ute på båt. Jeg fikk fritak da, men nektet å møte neste gang jeg ble innkalt. Dette fordi jeg har stor gjeld og fast jobb. Det ble sak i retten og i 1999 sonet jeg 60 dager fengsel ved Y-kretsfengsel – åpen anstalt. Jeg er nå snart 25 år og gjelden min er ikke blitt mindre.

Jeg mener at jeg gjorde alt når jeg var ung for å tjene landet, men Forsvaret hadde ikke bruk for meg. Nå som jeg har ikke plettfri vandel og hasj-røyking på rullebladet, vet jeg at min tjenest vil bli deretter. Jeg søker/ønsker hjelp fra deg, slik at jeg slipper førstegangstjenesten nå!»

Etter å ha orientert brevskriveren om Ombudsmannens oppgaver og muligheter ble svaret til mannskapet avsluttet slik:

«I henhold til Vernepliktlovens § 3 er alle norske mannlige statsborgere vernepliktige etter utskrivning fra 1 jan i det år han fyller 19 år og til utgangen av det år han fyller 44 år. Det foreligger ingen hjemmel for innvilgelse av fritak for førstegangstjeneste av velferdsgrunner. Vernepliktsverket har imidlertid adgang til å vurdere en søknad om utsettelse med førstegangstjenesten dersom det foreligger vektige velferdsgrunner. Et evt avslag på en søknad til Vernepliktsverkets avdeling kan påklages til Vernepliktsverket sentral stab. Innkalt personell til militærtjeneste er forpliktet til å møte i samsvar med innkallingsordren så lenge det ikke er gitt annen skriftlig ordre fra Forsvaret.

Spørsmål vedrørende avtjening av verneplikten må for øvrig tas opp med den Vernepliktsavdeling hvor De er rulleført, eks. vedr. tjenestested, om økonomiske stønadsordninger m.m. For avklaring av ytterligere spørsmål kan De om ønskelig ta telefonisk kontakt med undertegnede.»

VI

En HV-pliktig – ansatt som personalsjef i en helseorganisasjon – anmodet om Ombudsmannens bistand til å få svar på sine skriftlige henvendelser til HV, og samtidig få innvilget utsettelse med en HV-øvelse. I et nytt brev til sitt HV-distrikt med kopi til Ombudsmannen skrev klageren bl.a. slik:

«Som jeg har skrevet i brev til NN HV-område i brev av 14. august 2000 og brev til Heimevernssstaben 29. juni og 14. august 2000, er jeg far til en sønn på 9 måneder, se vedlagte fødselsattest. Min kone og jeg har ikke barnehageplass til ham, da bydel Y ikke har full barnehagedekning. Jeg kan ikke dokumentere at vi ikke har plass, da det ikke foreligger noen dokumenter på plassmangel. Men det kan bekrefte, dersom Heimevernet ønsker det, fra bydelens barnehagekontor. Vi må derfor arbeide til forskjellige tider slik at han har det tilsynet et så lite barn skal ha.

Min kone arbeider som hjelpepleier ved Z om natten og har enkelte ekstravakter noen kvelder når jeg er tilbake fra arbeid. Jeg kan derfor ikke møte til

øvelsen, da jeg ikke under noen omstendighet vil la min sønn være hjemme alene når min kone arbeider. Dersom jeg kan ta med min sønn, kan jeg være ved en øvelse i mer enn en dag, men jeg har tidligere bedt om at forholdene i tilfelle blir lagt til rette for det, jfr. de nevnte vedlagte brevene. Jeg antar dette er upraktisk.

Jeg minner om at de brevene jeg har sendt Heimevernet ennå er ubesvarte og jeg ber om en tilbakemelding på når brevene blir besvart. Det er nå over 3 måneder siden første brev. Dette gjelder brevene til Heimevernsstaben, men også punktet i brevet til NN HV-område når det gjelder punktet om min sønn og tilsyn for ham.

Videre viser jeg til vedlagte kopi av min vernepliktsbok. Av den fremgår det at jeg har avtjent verneplikt i nesten 14 måneder. Jeg er klar over at den teoretiske verneplikt, i bestemmelser som ble til i tidlig etterkrigstid, tilsier at verneplikten er lenger i Norge, men en tjeneste i nesten 14 måneder er langt mer enn de fleste andre vernepliktige avtjener i dag. På bakgrunn av dette ønsker jeg å få vite hvorfor jeg er overført Heimevernet – om det er vilkårlighet, tilfeldighet eller andre årsaker. Etter min oppfatning skal en offentlig myndighet, som Forsvaret er i denne sammenheng, praktisere likhet og lik praksis overfor innbyggerne når byrder pålegges. Jeg hevder, på grunn av tidligere tjeneste, at jeg ved å bli innkalt blir urettmessig behandlet med hensyn til å bli pålagt en byrde, og jeg ber om en forklaring på hvorfor Forsvarets praksis er slik.

Jeg er, som nevnt i tidligere brev, innforstått med heimevernloven kapittel II og tjenesteplikten som følger denne. Det vises imidlertid til at Heimevernet ikke er pålagt å innkalle mannskap som har problemer med å komme til øvelsene – dette er kun en anledning.

Jeg søker overføring til annen forsvarsgren, for eksempel Sjøforsvaret hvor jeg har tjenestegjort. Det fremgår av vedlagte CV at jeg har lang arbeidspraksis og meget god utdanning. I vedlagt ubesvart brev av 21. mai 1999 ber jeg om at det tas hensyn til dette i brevs avsnitt 4. Hvordan er dette vurdert? Jeg ønsker ikke å være en del av Heimevernet, som deler ut automatvåpen uten at det foretas en skikkethetsvurdering om den enkelte innkalte kan behandle et våpen forsvarlig. At Heimevernets praksis innebærer en stor risiko har vist seg ved flere bedrøvelige anledninger. Dette systemet kan jeg ikke være en del av.

Videre viser jeg til at jeg til daglig arbeider i X-foreningen. Det er en forening med meget høyt samfunnsansvar, og jeg har en sentral stilling der, jfr. vedlagte arbeidsavtale. Jeg mener det er like viktig å gjøre en innsats for X som for Heimevernet i en hvor risikoen for krig er på et historisk bunnivå.

Siden jeg ikke mottar svar på de henvendelser jeg sender Heimevernet, og det er så å si umulig å få kontakt på telefon, er kopi av dette brevet oversendt Forsvarets ombudsmann, i det jeg anmoder denne om bistand til å få besvart de spørsmål jeg reiser i dette og tidligere brev.

Avslutningsvis viser jeg til at jeg ikke har mottatt våpen og at jeg vil motsette meg å motta våpen. Jeg hadde ikke våpen under førstegangstjenesten etter rekruttskolen, og jeg kan av alvorlige overbevisningsgrunner ikke ta mot våpen.»

Saken ble drøftet med aktuelle instanser i Heimevernet og Ombudsmannen kunne avslutte saken med følgende brev til klageren:

«I anledning ovennevnte sak vises til Deres brev datert 3. oktober 2000, hvor De bl.a. ber om Ombudsmannens bistand for å få besvart spørsmål De tidligere har tatt opp med HV..

Med henvisning til telefonsamtalen i dag er vi som kjent meddelt fra HV at Deres søknad om utsettelse med HV-øvelsen vil bli besvart fra HV innen få dager.

Når det gjelder spørsmålet om fritak fra militærtjeneste av overbevisningsgrunner, og eventuelt utlevering av søknadsskjema er vi meddelt fra HV at De vil få nærmere veiledning og utlevert søknadsskjema ved å kontakte henne på nevnte telefonnummer.

Etter telefonsamtalen bekreftes at saken vedrørende utsettelse med HV-øvelsen stilles i bero ved vårt kontor i påvente av den ordinære saksbehandlingen og inntil vi hører nærmere fra Dem.

For eventuelle ytterligere spørsmål kan De som kjent ta telefonisk kontakt med vårt kontor.»

Etter noen dagers forløp ble Ombudsmannen oppringt av klageren som opplyste at utsettelse med HV-øvelsen var innvilget.

Klageren fremførte en varm takk for god bistand og rask saksbehandling.

Opptjening, tjenestetidens lengde, tjenestelettelser

Det er behandlet en klagesak i denne gruppe.

I

En vernepliktig, som mente seg berettiget til en måneds tidligere dimisjon enn øvrige soldater i sitt kull, skrev slik til Ombudsmannen:

«Jeg tjenestegjør fortiden i X Garnison, men først var jeg inne til et UB-aspirantkurs for Befalskolen. Jeg startet opp 27.07.99 og avsluttet 19.08.99. Det ble meg fortalt at jeg hadde perm fra 19.08.99 til jeg skulle inn til førstegangstjeneste 26.08.99. Da jeg sluttet ble jeg i muntlig form fortalt at jeg ville få en måned godskrevet fra førstegangstjenesten.

Jeg har søkt om å få den godskrevet, men kompanisjefen sier at aspirantkurset er av egen fri vilje og vil derfor ikke bli godkjent. Et annet argument var at vi skulle dimme 30.06.00 i stedet for 26.08.00 og at vi da bare fikk ti måneders tjeneste.

At vi bare har ti måneders tjeneste er på grunn av pengemangel i det norske forsvar og gjelder flere andre steder. Jeg har en kamerat som tjenestegjorde på Rygge som MP. Han og flere andre som hadde gått aspirant kurs fikk denne godkjent og fikk dimme 26.05.00.

Vi menige får hele tiden høre at det skal være likt for alle i førstegangstjenesten, så hvorfor skal en regel praktiseres et sted og en annen et annet sted.»

Etter å ha drøftet saken med klageren kunne Ombudsmannen avslutte saken med et brev hvor bl.a. følgende ble anført:

«Etter samtalen kan bekreftes at ved avbrytelse av aspirantkurs skal faktisk utført tjeneste som aspirant, i henhold til generelle regler, godskrives med et tilsvarende antall dager som utført del av første-

gangstjenesten i relasjon til den ordinære førstegangstjenestens varighet.

Et eventuelt vedtak i Forsvaret om avkortet tjenestetid for en avdeling, som medfører dimisjon av mannskaper før den opprinnelige forutsatte dimisjonsdato, medfører ingen ytterligere godskrivning etter den omtalte aspiranttiden.»

Beordring, forflytning, frabeordring, dimittering, tilbakeføring i grad

I denne gruppe er det i år behandlet 5 journalførte saker.

En rekke overføringssaker er i tillegg ordnet ved telefonisk kommunikasjon med partene.

I

Sammen med sin tillitsvalgte ønsket en vernepliktig Ombudsmannens medvirkning til å få avverget «tvangsdimittering» og hjemsendelse. Mannskapet hadde erkjent bruk av narkotiske stoffer og hadde også levert positiv urinprøve. Det forelå også tilståelse for deltakelse i et lokalt stoffmiljø. Saken var anmeldt til politiet som også hadde siktet mannskapet i anledning de anmeldte forhold. Overfor Ombudsmannen opplyste vedkommende avdeling av Luftforsvaret at mannskapet var behandlet i samsvar med RUV – kap. VI pkt. 23 som har følgende bestemmelse:

«Vernepliktige som er siktet for eller tiltalt for forbrytelser eller forseelser av grovere karakter, bør gis utsettelse med innkalling til militærtjeneste, og påbegynt militærtjeneste bør avbrytes. Det samme gjelder dersom vernepliktige blir dømt til mer enn 3 måneders ubetinget fengsel. Ved kortere fengselsstraffer kan også tjenesten utsettes eller avbrytes dersom særlige omstendigheter tilsier det.»

Klagerens aksjon for å unngå dimittering var begrundet i hans ønske om å få delta i «dimisjonsfestlighetene» sammen med de øvrige i sitt kull. Ordinær dimisjon skulle finne sted ca. en måned senere. Ombudsmannen fant ikke grunnlag for spesielle initiativ i sakens anledning.

II

En vernepliktig som hadde påbegynt sin militærtjeneste som aspirant ved en av Hærens skoler var kommet i tvist vedrørende sin dimisjonsdato. Bakgrunnen var at han nå tjenestegjorde i en tropp bestående av soldater som hadde påbegynt førstegangstjenesten en måned senere. Ombudsmannen mottok følgende brev fra klageren:

«Med dette brev vil jeg, NN, fremme en klage på endret dimisjonsdato. Jeg møtte opp til aspirantperioden på X skole den 27/7–99. Jeg har hele tiden fra militæret sin side blitt regnet som 07-kontingent (se vedlegg dimisjonsliste av 7/6–00). Jeg hadde begynt å mønstre utstyret da jeg fikk vite at jeg egentlig var 08-kontingent noe som betydde at dimmedatoen ble flyttet til 25/7.00. Dette fikk jeg vite den 27.juni hos

min troppsjef i 10-tiden, to dager før dimisjon. Jeg har hele tiden gått ut fra at jeg er 07-kontingent, og når jeg sjekket dette med adm.ass. i mai fikk jeg bekreftet dette. Jeg har også ved andre tilfeller fått bekreftet at jeg er 07-kontingent, noe som har gjort at jeg har sett dette som endelig. Legger ved en liste på tilfeller som bekrefter dette. Av den grunn kom denne beskjeden som et «slag i ansiktet» da jeg allerede har planlagt min sommer, bl.a tenkte jeg pusse opp min leilighet før jeg begynte på skolen. Dette handler tydeligvis om en informasjonsglipp fra kompanikontoret sin side, og jeg mener at man ikke kan laste meg for dette. Av den grunn ønsker jeg å opprettholde dimisjonen til 29/6–00.»

Noen dager senere mottok Ombudsmannen telefonbeskjed fra klagerens tillitsvalgt om at saken var ordnet på en måte som klageren hadde funnet akseptabel. Ytterligere tiltak var derfor ikke nødvendig.

III

En vernepliktig mente seg lurt av Forsvarets myndigheter i forbindelse med sin førstegangstjeneste. Sakens forhistorie var at han først var innkalt til påbegynnelse av militærtjenesten primo august 1999. I mellomtiden hadde han fått anledning til å prøve spille for et militært musikkorps og fått opplyst at han var kvalifisert for korpsets rekruttskole. Endelig opptak for deltakelse i musikkorpset ville imidlertid finne sted etter prøvespilling i løpet av rekruttskolen. Med slike utsikter hadde han valgt å søke seg overført til denne hæravdeling som innebar utsettelse med militærtjenesten til januar 2000.

Til klagerens skuffelse var han dessverre ikke funnet skikket for musikkroppen og var blitt satt til ordinær vaktjeneste. Det angivelige «lureri» bestod i at han nå ville tape to skoleår ettersom hans dimisjon først ville finne sted ved utgangen av 2000. Således ville hans planer om høgskolestudier bli forsinket med to år. Klageren ble anbefalt å søke en passende løsning av sitt problem i samarbeid med sin avdelingssjef. Han ble opplyst om sin adgang til eventuelt å ta saken opp med vårt kontor etter utfallet av en slik kontakt med sjefen. Klageren lot ikke høre fra seg senere.

Vervede og kvinnelige soldater

Det er behandlet 3 skriftlige klagesaker i denne gruppe i 2000. Gruppen omfatter foruten ordinært vervet personell (grenaderer) også kvinner som utfører frivillig militærtjeneste, og menig personell i frivillig tjeneste utenlands. Det er Ombudsmannens erfaring at det kvinnelige personell som etter egen søknad gjør militærtjeneste, finner seg vel til rette i det militære miljø. Også rent fritidsmessig skjer det en positiv utvikling i Forsvaret hva angår forholdene for kvinners militærtjeneste. Selv om kvinnene fortsatt utgjør en svært beskjeden andel av soldatmassen må det ansees som positivt at jenter ikke sjelden velges som tillitsvalgt for soldatene.

De tre journalførte klagesaker i 2000 gjaldt i to

av tilfellene klage over frabeordning fra befalsutdannelse mens den tredje var en klage vedrørende innholdet i en tjenesteuttalelse etter tjeneste utenlands. Ingen av disse gjør krav på nærmere omtale.

Uniformer, personlig utstyr, erstatning for tap av materiell

Heller ikke i 2000 er det behandlet noen registrerte klagesaker i denne gruppe. Som tidligere opplyst var 1997 det første år siden ombudsmannsordningen ble etablert i 1952, at Ombudsmannen ikke mottok noen skriftlige klager vedrørende Forsvarets krav om erstatning overfor mannskaper som ved uaktsomhet påfører Forsvaret tap av militære uniformeffekter eller personlig utstyr. I 1996 ble det behandlet 6 slike klagesaker som alle ble avgjort i klagerens favør. I innberetningen for 1995 uttalte Ombudsmannen bl.a. følgende om disse spørsmål:

«Med bakgrunn i stadige telefonforespørsler synes det å herske stor uklarhet ved militæravdelingene når det gjelder regelverket for mannskapenes erstatningsplikt og reglene om erstatningsutmåling ved tap og skade på militært utstyr.»

At det de senere år ikke er mottatt noen klager i denne gruppe må tas som et tegn på at de forannevnte uklarheter nå er tilbakelagt og at militæravdelingenes behandling av taps- og skadesakene nå er bragt i samsvar med gjeldende regelverk.

Underbringelse, transport, forlegningsforhold, hjemmeboerstatus

Det er i 2000 behandlet en registrert klagesak i denne gruppe.

Da det ofte synes å herske uklarhet vedrørende de gjeldende bestemmelser om soldatenes muligheter for å kunne bo hjemme under tjenesten refereres følgende retningslinjer:

«Med personell med «hjemmeboerstatus» menes i dette tilfellet vernepliktige mannskaper, vervede og elever ved militære skoler som under tjeneste etter søknad er innvilget tillatelse til å bo og spise privat. Hovedregelen er at nevnte personellkategorier forlegges og forpleies ved egen avdeling. Således kan Forsvaret ikke pålegge disse å bo og spise privat. Imidlertid kan avdelingens sjef ut fra beredskapsmessige og tjenestemessige hensyn innvilge «hjemmeboerstatus» basert på frivillighet og etter søknad i følgende tilfelle:

- a) når avdelingen ikke har tilfredsstillende forlegning eller forpleiningskapasitet.
- b) når sosialmedisinske- eller andre tungtveiende velferdsgrunder foreligger. Gifte og samboende med omsorg for barn gis prioritet.

Den som gis tillatelse skal til enhver tid holde avdelingen underrettet om nøyaktig adresse og eventuelt tlf.nr.

Vedkommende forplikter seg til å delta i alle typer tjeneste ved avdelingen for øvrig. Han/hun skal

oppbevare sitt feltutstyr på vedkommende avdelings forlegning. Militære effekter som oppbevares privat skal være innelåst. Personell med hjemmeboerstatus kan tilståes reisegodtgjøring, erstatning for kost og kvarter etter gjeldende bestemmelser i FR del I pkt 1.2. og 4.9.»

Forsvarsdepartementet har ved brev av 6.okt.1993 bestemt av FO skal være administrativt klageorgan i saker vedrørende hjemmeboerstatus.

Kosthold

Som i 1999 er det heller ikke i 2000 behandlet noen registrerte klagesaker vedrørende kostholdet. Det er Ombudsmannens erfaring at manskapene som regel opplever Forsvarets kosttilbud som svært tilfredsstillende, dog med unntak for enkelte måltider – slik det gjerne opplever i et vanlig hjem.

Tjenesteforhold, sikkerhetsklarering, tjenestebevis

I 2000 er det behandlet 7 saker i denne gruppe. Til tross for et lavt antall konkretiserte klagesaker fra enkeltpersonell mottar Ombudsmannen stadig henvendelser fra mannskapenes tillitsvalgte vedrørende tjenesteforholdene. De tillitsvalgtes henvendelser og spørsmål har som regel bakgrunn i at avdelingen har mannskapsmessig underdekning i forhold til de daglige tjenesteoppdrag.

Ombudsmannen finner grunn til å innskjerpe avdelingslederens ansvar for den interne fordeling av tildelte mannskaper. Det er avdelingslederens ansvar at tjenesteoppdragene fordeles mest mulig likt på de tildelte mannskaper ved avdelingen. Mannskapsfordelingen bør bli et fast tema i avdelingens FU/SLU.

Gjennom sin tillitsmannsordning har soldatene tatt opp spørsmålet om en nærmere konkretisering av hviletidsbestemmelsene for sjåfører i Forsvaret. Trenispektøren har som Forsvarets fagmyndighet gjennomgått det gjeldende regelverk og bl.a. påminnet om følgende bestemmelser i Veitrafikkloven § 21:

«Ingen må føre eller forsøke å føre kjøretøy når han er i en slik tilstand at han ikke kan anses skikket til å kjøre på en trygg måte, hva enten dette har sin årsak i at han er påvirket av alkohol eller annet berusende eller bedøvende middel, eller i at han er syk, svekket, sliten eller trett, eller skyldes andre omstendigheter.»

Bestemmelser for transporttjenesten i Forsvaret (BTF):

«Sjefer på alle plan er ansvarlige for brukskontroll og trafikkisikkerhetskontroll ved underlagte avdelinger. Sjefene er ansvarlige for at kjøretøyene brukes, vedlikeholdes og behandles i samsvar med gjeldende sivile og militære lover og bestemmelser. Spesielt skal påses at:

- det brukes kjøretøyer som er i forskriftsmessig stand

- vognførerne har gyldig førerkort og kjenner de spesielle militære bestemmelser for bruk og vedlikehold av Forsvarets kjøretøyer
- vognførerne er kvalifisert for de vogntyper de skal kjøre

De har samme kontroll- og inspeksjonsplikt/rett som for annet materiell avdelingene disponerer.

På motorkjøretøyer hvor førerhuset er beregnet for mer enn en person skal det på lengre transporter og når det av trafiksikkerhetsmessige hensyn anses nødvendig, beordres sidemann.

Avdelingssjefen eller den som på avdelingssjefens vegne gir ordre om transporten, skal vurdere hvorvidt det er påkrevet å beordre en sidemann i det enkelte tilfelle. Det må herunder særlig tas hensyn til vognførerens kvalifikasjoner og om kjøreoppdraget vil bli av en slik varighet at vognføreren trenger avløsning.»

Med henvisning bl.a. til det ovenstående har Treninspektøren konkludert slik:

«Treninspektøren ved Forsvarets biloffiser, anser dagens regelverk som tilstrekkelig, men påpeker viktigheten av at den enkeltes ansvar blir presisert. Det er videre av stor betydning at det på ethvert nivå i Forsvaret er et gjensidig og godt samarbeid mellom den enkelte vognfører og foresatt, slik at sikkerhetsbestemmelsene blir ivaretatt og individuelle behov for hvile før/under kjøring blir gjennomført.

I

På vegne av en vernepliktig, som etter rekruttskole i Trøndelag var besluttet overført til videre tjeneste i Troms, skrev en advokat bl.a. slik til Ombudsmannen:

«Undertegnede har vært prosessfullmektig for NN i sak for X Byrett i forbindelse med at NN søkte seg overført til sivil tjenesteplikt av overbevisningsgrunner.

Dette fordi han er meget sterkt religiøs og praktiserende muslim. Han er bl.a. iht. sin religion avhengig av å utføre bønneritualer flere ganger om dagen. Saken for X Byrett endte med at Staten mente at det ikke ville bli lagt hindringer i veien for religionsutøvelsen ved utførelse av førstegangstjenesten.

NN aksepterte derfor å gjøre førstegangstjeneste, hvilket han nå utfører, p.t. i Z.

Han opplever imidlertid nå at han ikke får utøve sin religion fritt, og at det legges hindringer i veien for utøvelse av bønneritualer mv.

Den norske stat er gjennom EMK art. 9 (1) in fine forpliktet til å la alle få etterleve sin religion. Dette hindres i praksis nå.

Jeg ber derfor Ombudsmannen straks ta affære overfor forsvarsledelsen.

Saken ble umiddelbart tatt opp med vedkommende rekruttskole for nærmere undersøkelse. Etter visse «oppklaringsrunder» kunne Ombudsmannen gi følgende skriftlige melding til advokaten:

«Det vises til Deres brev datert 9 mai 00 og 2 telefonsamtaler den 10 mai 00.

Vi har bl.a. forstått det slik at Deres klient NN ønsker å avtjene førstegangstjenesten nær hjemstedet, grunnet hans praktisering av obligatoriske religiøse plikter.

Som meddelt Dem i telefonsamtalen har sjefen for Y rekruttskole opplyst at rekruttene ble tidlig i forrige uke gjort kjent med deres respektive nye tjenestesteder etter fullført rekruttskole den 16 mai 00.

Rekruttene var også blitt opplyst om adgangen til å klage, med fastsatt klagefrist 9. mai 00.

Fra Deres klient kunne det imidlertid ikke sees innkommet noen klage over fordelingsresultatet.

Til tross for fristoversittelsen ble De i går meddelt at sjefen for rekruttskolen er villig til å vurdere en eventuell begrunnet klage fra Deres klient, dersom klagen omgående fremmes for rekruttskolen.

Med sikte på at beordringsmyndigheten kan gi mulighet til å vurdere Deres klients behov for tjeneste nærmere hjemstedet, i samsvar med gjeldende bestemmelser, forutsettes at de spesielle behov blir fremført og belyst for rekruttskolen.

I påvente av Forsvarets forestående saksbehandling, og inntil vi eventuelt hører nærmere fra Dem eller Deres klient, blir saken å stille i bero ved vårt kontor. Dersom Deres klient for øvrig skulle føle seg urettmessig behandlet av de ordinære forvaltnings- og klageorgan i Forsvaret har han som kjent adgang til å ta ny kontakt med vårt kontor for en nøytral vurdering av eventuelle klagesaker.»

Etter at ovennevnte brev var sendt fikk Ombudsmannen underretning om at rekruttskolen hadde omgjort sin beordring av klageren og overført han til tjeneste ved en avdeling i Oslo-området.

II

En vernepliktig ønsket å motsette seg et kveldsoppdrag som servitør under et selskap som skulle arrangeres ved hans militæravdeling.

Klageren begrunnet sin protest med at arrangementet syntes å ha preg av et sivilt arrangement og at selve servitøroppdraget ikke hadde noe med militærtjeneste å gjøre. Etter oppklarende undersøkelser kunne Ombudsmannen konstatere at arrangementet foregikk i regi av vedkommende militæravdeling med avdelingssjefen som vertskap. Det sivile innslag bestod i at bl.a. ordfører og politimester var oppført på gjestelisten.

Ombudsmannen kom til at arrangementet måtte bli å betrakte som en del av avdelingens normale virksomhet og at beordringen derfor ikke kunne bestrides.

III

To av forsvarrets lærlinger, som samtidig avtjente verneplikt, var blitt beordret til kjøkkentjeneste i befalsmessens under et bryllupsarrangement. Dette oppdrag mente de å ikke ha noen plikt til å utføre idet messen var utleiet for dette private arrangement. Mannskapenes tillitsvalgte hadde forgjeves forsøkt å få beordringen omgjort. Ved vårt kontor ble saken undersøkt for å få brakt de faktiske omstendigheter på det rene. Undersøkelsene bekreftet påstanden om at arrangementet var av helt privat karakter og således ikke kunne betraktes som del av militæravdelingens virksomhet. Avdelingsledelsen kom til at beor-

dringen av de to vernepliktige etter disse omstendigheter måtte tilbakekalles.

IV

En vernepliktig klaget over visse negative formuleringer i det tjenestebevis han hadde mottatt ved dimisjon etter fullført førstegangstjeneste. Bakgrunnen for de negative anførsler viste seg å være knyttet til at mannskapet ved en anledning hadde fått innvilget en velferdspermisjon av overordnet myndighet, til tross for at saken var avslått av hans kompanisjef og avdelingsledelsen. Saken medførte en flere måneder lang korrespondanse mellom avdelingen, klageren, Forsvarets Overkommando og vårt kontor. Den lange korrespondanse brakte som resultat at klagerens fremgangsmåte i forbindelse med permisjonssaken ikke kunne betraktes som manglende lojalitet.

Saken endte med at nytt tjenestebevis ble utstedt, og nå uten de tidligere negative antydninger.

Permisjoner

Som tidligere år har Ombudsmannens kontor også i 2000 mottatt en rekke henvendelser vedrørende permisjonsspørsmål. Ingen av disse har medført behov for ordinær saksregistrering.

De fleste permisjonsspørsmål må løses ved bruk av telefon/telefaks idet klagen ofte innløper svært kort tid før permisjonen ønskes påbegynt.

Etter permisjonsdirektivets bestemmelser kan fritidspermisjon innvilges først når rekruttene har fått tilfredsstillende opplæring. Denne opplæring skal være gjennomført innen 9 virkedager etter innrykk.

Ved brev av 4. august 1997 har FO innskjerpet overfor avdelingene at 9-dagers-regelen ikke må overskrides og at mannskapene ved samme avdeling må behandles mest mulig likt mht. når «karantene-tiden» oppheves.

Velferdstjenesten

Ombudsmannen har i 2000 ikke mottatt noen klager vedrørende velferdstjenesten som har medført behov for registrering. Vedrørende praktiseringen av systemet med differensierte minimumssatser for velferdsformål vises til nemndas merknader under «Generelle spørsmål» foran i denne beretning. Ved brev av 4. november 1999 har Forsvarets Overkommando fastsatt «retningslinjer om økonomiske betingelser for militære lærlinger med kontrakt.» Av disse fremkommer det at militære lærlinger med kontrakt skal ha de samme økonomiske vilkår som vernepliktige under hele kontraktsperioden, bortsett fra at de etter avtjent verneplikt skal ha 50 % av grunnlønnen til en fagarbeider, istedenfor tjenestetillegg.

Dette medfører at de militære lærlingene skal behandles som menige under hele kontraktsperioden i forhold til ugr 571. Ordinær lønnsinntekt som tilsvarende 50 % av grunnlønnen skal ikke taes med i behovsprøvingen. Dette vil normalt tilsvare tjenestetillegg + 1/2 G. Skulle imidlertid lærlingen motta høyere lønn forårsaket av overtid og lignende skal dette taes med i behovsprøvingen av stønader.

Disiplinærsaker

Det er i 2000 behandlet 2 registrerte saker i denne gruppen. I tillegg har kontoret mottatt en rekke skriftlige og telefoniske henvendelser fra refset personell hvor kontorets bistand har kunnet begrenses til veiledning om de ordinære klagemuligheter innen det militære system.

I

En vernepliktig ønsket råd og bistand av Ombudsmannen etter at han var blitt refset for et tilfelle av alkoholnyttelse på brakkerommet.

Klageren var ilagt en refselse med bot kr 1.000,- som ville bli innkrevd ved trekk i dagtillegg 2 ganger á kr 500,-. Inkludert i det refsede forhold var også en påstand om respektstridig opptreden ved at han på inspeksjonsoffiserens påtale angivelig skulle ha vært krass i munnbruken.

Etter Ombudsmannens nærmere rådgivning valgte klageren å overveie sine argumenter og deretter eventuelt bringe saken inn for klagenemnda for disiplinærsaker. Overfor Ombudsmannen lot han aldri senere høre fra seg.

Tillitsmannsordningen

Det er heller ikke i 2000 behandlet noen klagesaker vedrørende tillitsmannsordningen. Det er Ombudsmannens inntrykk at soldatenes tillitsmannsordning er innarbeidet som en naturlig del av Forsvarets virksomhet og at mannskapene opplever ordningen som et godt egnet organ for ivaretagelse av soldatinteressene. Det er grunn til å merke seg at de kvinnelige soldater ofte har en større andel av tillitsmannskorpset enn deres tallmessighet skulle tilsi. Dette tyder på at også de kvinnelige soldater finner seg til rette innenfor tillitsmannsordningen.

Tillitsmannsutvalgene har som tidligere sendt referat fra sine møter. De tall som refereres nedenfor er bygget på referat fra møter i utvalgene. Statistikken føres i henhold til TMO-reglenes pkt 1.4., som bl.a. har følgende bestemmelse:

«Ombudsmannen for Forsvaret fører statistikk over utvalgsvirksomheten og orienterer Stortinget om hvordan Tillitsmannsordningen funksjonerer.»

	1999:	2000:
Hæren	42 utvalg med 312 møter	32 utvalg med 243 møter
Sjøforsvaret	17 utvalg med 76 møter	14 utvalg med 51 møter
Luftforsvaret	15 utvalg med 95 møter	14 utvalg med 76 møter
Samlet	74 utvalg med 483 møter	60 utvalg med 370 møter

Det reduserte antall utvalgsmøter i forhold til 1999 har i hovedsak sin forklaring i den pågående omorganisering/nedleggelse av avdelinger i Forsvaret.

Godtgjørelser – økonomiske forhold

Det er behandlet 4 registrerte klagesaker i denne gruppe, hvorav 3 ble gitt medhold.

Med virkning fra 1. juli 2000 er Folketrygdloven endret slik at militærtjeneste, siviltjeneste eller obligatorisk sivilforsvarstjeneste er likestilt med yrkesaktivitet vedrørende fedrepermisjon/omsorgspermisjon. De trygdemessige ytelser skal for disse grupper beregnes på basis av minimum tre ganger grunnbeløpet i Folketrygden. De økonomiske ytelser fra Forsvaret bortfaller under slik lønnet fedrepermisjon.

I

En vernepliktig hadde fått avslag på et erstatningskrav mot Forsvaret for angivelig påført fordyret utdannelse.

Saken ble fremmet for vårt kontor i brev fra klageren slik:

«Jeg vil med dette oversende mitt brev til Vernepliktsverket og svar fra Forsvarets Overkommando, Personellstaben, Juridisk avdeling, til Deres orientering.

Grunnen til at jeg gjør dette på det nåværende tidspunkt, er at begrunnelsen i svaret fremstår som mangelfull og at det ikke er opplyst om klagemulighet overfor overkommandoen.

Med hensyn til fremstilling av sakens faktum, vises det til mitt brev av 25. september, til dokumenter som er oversendt Forsvarets overkommando i sakens anledning (kopi av kontrakt med X-akademiet med mer) og svarbrevet fra overkommandoen.

Begrunnelsen for at erstatning ikke gis, er at det verken foreligger årsakssammenheng eller økonomisk tap. Hvorvidt det foreligger ansvarsgrunnlag drøftes overhode ikke, da «...to av tre kumulative vilkår ikke er oppfylt...». For meg virker det usedvanlig lettvtint å avgjøre en sak på denne måten. God forvaltningsskikk tilsier at vedtaket skal begrunnes, og at man så langt som mulig tar stilling til de påstander som er fremsatt. Det hevdes i svaret at det ikke foreligger økonomisk tap, da jeg får utdannelse igjen for skolepengene. Det er imidlertid ikke bestridt at jeg får utdanning igjen for skolepengene, men mitt tap består i differansen mellom hva jeg måtte betale i skolepenger og tilsvarende utdanning innenfor det offentlige universitets- og høyskolesystem, som følge av tidspress i skolevalgssituasjonen – og dette fremgår klart av mitt brev. Denne problemstillingen er ikke drøftet i svaret. Når det videre hev-

des at det ikke foreligger årsakssammenheng fordi jeg gjorde dette valget («Utgiftene skyldes Deres egen opptreden og ikke Forsvarets[.]»), blir jeg usikker på hva som menes – etter min oppfatning er årsakssammenhengen mellom MUD-kjennelsen og beslutningen om å underskrive kontrakten med X-akademiet klar – tenker man seg en korrekt avgjørelse fra legen ved innrykket, ville jeg selvfølgelig ikke ha inngått nevnte kontrakt, da jeg i den situasjonen hadde avtjent førstegangstjenesten nå. Jeg vil også hevde at det er påregnelig at mine skoleutgifter i en situasjon som beskrevet, blir høyere enn hvor valgmulighetene er frie. Endelig fremstår ansvarsgrunnlaget ifølge skadeserstatningsloven § 2–1, etter sakens faktum, som klart og det vises til redegjørelsen i mitt brev av 25 september. Det vil være av betydning for meg at det tas stilling til ansvarsgrunnlaget separat.

Jeg håper at Ombudsmannen vurderer saken og tar de skritt De finner nødvendig.»

Saken hadde sin bakgrunn i at klageren ved fremmøte til førstegangstjeneste i august 1999 var blitt erklært midlertidig tjenestedyktig (MUD) for 12 måneder og dimittert samme dag.

I denne situasjonen hadde han valgt å inngå kontrakt om studieplass for det kommende skoleår ved en privatskole, hvor skolepengene var fastsatt til kr 50.000,-.

Ved farens henvendelse til Vernepliktsverket noen dager senere ble det oppklart at kjennelsen MUD berodde på en saksbehandlingsfeil. Klageren ble derfor gitt anledning til å fortsette førstegangstjenesten.

Etter denne vending i saken mente klageren, med sterk støtte av sin far, at Forsvaret var forpliktet til å dekke differansen mellom de forannevnte kr 50.000,- og kostnaden ved tilsvarende utdannelse ved en offentlig skole.

Etter å ha foretatt en gjennomgang av sakens forhistorie og innhentet ytterligere opplysninger skrev Ombudsmannen slik til klageren:

«Det vises til Deres brev datert 27 november 1999, hvorefter saken ble forelagt Forsvarets overkommando (FO) til uttalelse i samsvar med vanlig praksis FO's uttalelse er gitt i brev til Ombudsmannen datert 14 desember 1999, jfr. vedlagte kopi av brevet.

Etter en foreløpig gjennomgåelse har vi notert oss følgende i Deres saksfremstilling:

Torsdag den 12 august 1999 møtte De til førstegangstjeneste på Z, hvorefter De ble erklært midlertidig udyktig (MUD) i 12 måneder. De nærmere omstendigheter i forbindelse med legens vurdering for kjennelsen er ikke kjent.

Mandag den 16 august 1999 undertegnet De en kontrakt med X-akademiet om skoleplass til kr. 50.000,- for ett år.

Tirsdag den 17 august 1999 tok Deres far kontakt med Vernepliktsverket.

Onsdag den 18 august 1999 var ansvarlig lege på Z ikke tilgjengelig.

Torsdag den 19 august 1999 ble ifølge Deres opplysning oppklart at kjennelsen MUD berodde på en saksbehandlingsfeil, og De ble gitt adgang til å gjenoppta førstegangstjenesten.

Det sees at De nå følte Dem bundet til kontrakten med X-akademiet. Hvorvidt avtalen med X-akademiet ble forsøkt omgjort eller endret er ikke opplyst.

FO's stillingtagen til Deres fremførte erstatningskrav mot Forsvaret er ikke å betrakte som et vedtak etter Forvaltningsloven. Et økonomisk erstatningskrav må vurderes etter alminnelig erstatningsrett, slik det korrekt er opplyst i brevet fra FO. Et erstatningsansvar er bl.a. avhengig av om det foreligger en nødvendig årsakssammenheng mellom et økonomisk tap og eventuell utvist uaktsomhet fra Forsvarets side. I denne forbindelse blir det også vektlagt hva den skadelidte har gjort eller burde ha gjort for å avverge eller redusere et eventuelt økonomisk tap.

For en nærmere belysning av enkelte forhold, herunder om bevisbyrderegler, anbefales at De tar telefonisk kontakt med vårt kontor.

I påvente av Deres kontakt blir saken å stille i bero ved vårt kontor.

Saken er avsluttet som følge av manglende oppfølging av klageren.

II

En vernepliktig hadde motsatt seg tilbakebetaling av et beløp på ca. kr 1.300,- som han ved en feil hadde fått utbetalt. Beløpet var oppgjør av tjenestetillegg for en 14-dagers periode som han ved en tidligere forskuddsutbetaling allerede hadde fått tilsendt.

Først flere måneder senere oppdaget militæravdelingen sin feilaktige utbetaling til i alt 46 soldater. Blant sakspapirene forelå bl.a. følgende uttalelse fra FO:

«Saken oppstod som en følge av at det i forbindelse med julepermisjonen i 1999 ble bestemt at det skulle utbetales et tredobbelte tjenestetillegg. Tjenestetillegget omfattet opptjent tjenestetillegg samt forskudd på tjenestetillegg frem til 20. januar 2000. Begrunnelsen for denne for så vidt store utbetalingen var at KNM X hadde vært på tokt i 4 1/2 måned og at den vernepliktige besetningen på grunn av dette lange toktet, ble innvilget permisjon frem til slutten av januar 2000.

Ved en feil ble det i etterkant dessverre utbetalt tjenestetillegg for perioden 6 januar frem til 20 januar 2000. Som ovenfor nevnt hadde De alt fått utbetalt tjenestetillegg for denne perioden. Beklageligvis ble KNM X ikke klar over denne feilutbetalingen før i juni 2000. På bakgrunn av dette oversendte KNM X skriv til Dem hvor feilutbetalingen ble forklart, og De ble oppfordret til å tilbakebetale det feil utbetalte beløpet.

FO/Z kan ikke se at denne henvendelsen har medført noen innbetaling fra Dem.

FO/Z oppfordrer Dem til å innbetale det skyldige beløp på kr 1 330,- snarest og senest innen 14 dager fra dags dato.

Dersom beløpet ikke er innbetalt eller De ikke har tatt skriftlig kontakt innen ovennevnte frist, vil saken uten ytterligere varsel bli oversendt Y AS for innfordring – med de ekstra omkostninger det vil medføre for Dem.»

I sin klage overfor Ombudsmannen hevdet mannskapet at han ikke hadde oppdaget noe feilaktig ved den nevnte utbetaling. Han fastholdt derfor å ha mottatt og benyttet pengene i god tro.

Etter et par måneders korrespondanse avsluttet FO saken med brev til klageren der bl.a. følgende ble fremført:

«Ombudsmannen for Forsvaret har vært i kontakt med FO/Z angående Deres klagesak i forbindelse med at Forsvaret har fremmet et tilbakebetalingskrav på kr 1 330,- mot Dem.

På bakgrunn av at De hevder å ha vært i aktsom god tro da de mottok tjenestetillegget fra KNM X på kr 1 330,-, velger FO/Z i Deres sak å frafalle kravet som er fremmet mot Dem. FO/Z velger etter samtale med Ombudsmannen for Forsvaret å la tvilen komme Dem til gode.»

III

En vernepliktig skrev slik til Ombudsmannen:

«Jeg ble innkalt til førstegangstjeneste den 17.08.99 på Z. Der gjorde jeg unna rekruttperioden, og deretter ble jeg overflyttet til HV på XX-moen.

Siden jeg ble overflyttet midt i mellom lønningsukene, ble det krangel om hvilket regiment som skulle betale tjenestetillegget. Det ble til slutt klart at det var X-moen Garnison som skulle betale. Men de har tydeligvis ikke tenkt å betale, for de har fått utallige meldinger og henvendelser om at jeg mangler tjenestetillegget mitt, bl.a. fra økonomi ass fra XX-moen. De har hele tiden lovet at de skulle sende tjenestetillegget, men har utelatt dette hver gang.

Min tjeneste forløp slik:

Z fom 17.08.99 til 09.09.99 (Fått utbetalt fom 17.08.99 tom 02.09.99)

Dvs. Mangler betaling fom 02.09.99 tom 09.09.99.

Overflyttet til XX-moen fom 09.09.99, sendt på perm fom 10.09.99 tom 19.09.99.

Fikk lønn fra XX-moen fom 17.09.99 og ut tjenesteperioden tom 20.12.99. Dvs jeg har ikke fått utbetalt lønn i perioden fom 09.09.99 tom 16.09.99.

Oppsummering:

Jeg mangler derved lønn for totalt 14 dager.

Perioden fom 02.09.99 tom 09.09.99 og perioden fom 09.09.99 tom 16.09.99.

Jeg håper at med dette brevet til deg vil få fortgang i sakene.»

Saken ble på vanlig måte tatt opp med klagerens siste tjenestested hvoretter Ombudsmannen noen dager senere ble underrettet om at dagpengene nå var overført til klagerens konto.

Ombudsmannen mottok følgende brev fra klageren:

«Jeg ville bare sende en hilsen, og takke for hjelpen angående manglende tjenestetillegg. Ettersom jeg er student var dette et relativt stort beløp for meg. Jeg vil også takke for at du fikk fortgang i saken.»

IV

På vegne av en vernepliktig ble Ombudsmannen, av en advokat, anmodet om bistand for å få innvilget dekning for advokatsalær – ca. kr. 8.100,-.

Bakgrunnen for salærkravet var at Forsvarets Overkommando hadde reist krav overfor den vernepliktige om tilbakebetaling av feilutbetalte dagpenger med ca. kr. 3.600,-, som ved en navneforveksling var blitt overført hans konto.

Etter en del oppklarende korrespondanse mellom advokaten og FO hadde sistnevnte funnet å måtte frafalle tilbakebetalingskravet. Derimot hadde FO avslått advokatens salærkrav. Fra Ombudsmannens side ble advokaten anbefalt å søke kravet dekket via ordningen med fri rettshjelp hos Fylkesmannen.

Etter noen tid innløp melding fra advokaten om at Fylkesmannen hadde innvilget et tilfredsstillende beløp men ønsket nå Ombudsmannens bistand til å få Forsvarets myndigheter med på å dekke klientens egenandel på kr 300,-.

I FO fikk Ombudsmannen opplyst at man ville se med velvilje på en slik eventuell søknad fra advokaten.

Sykesaker

Det er behandlet 7 saker i denne gruppe mot 5 saker i 1999. 2 av årets klager har fått medhold:

I

En vernepliktig som var innkalt til førstegangstjeneste klaget til Ombudsmannen over angivelig manglende forståelse hos vernepliktsmyndighetene.

Klageren opplyste at han med henvisning til fremlagte legeattester hadde søkt om fritak for militærtjeneste. Søknaden og den senere klage var imidlertid avslått med den begrunnelse at en nærmere undersøkelse og legebedømmelse ville finne sted ved fremmøte.

I klageskrivet til Ombudsmannen utdypet klageren sine ryggplager og opplyste at han i tillegg hadde fått smerter i sin høyre hånd. En ytterligere legeattest bekreftet at hans kone hadde funnet behov for å oppsøke lege p.g.a. angstproblemer etter mishandling under et tidligere samboerforhold.

Ved vårt kontor ble saken nærmere undersøkt og drøftet telefonisk med klageren. Etter telefonsamtalene skrev Ombudsmannen bl.a. slik til klageren:

«Etter vår telefonhenvendelse til Dem 29 mai 00 forstår vi det slik at De er innkalt til førstegangstjeneste med fremmøte på X-moen den 11 juli 00, men De mener at avtjening av verneplikten kan bli vanskelig grunnet helseproblemer for Dem og Deres kone.

Som kjent har Ombudsmannen adgang til å foreta en nøytral vurdering dersom personell skulle føle seg urettmessig eller urimelig behandlet av de ordinære forvaltnings- og klageorgan i Forsvaret. Skjønsmessige vurderinger av medisinsk faglig karakter har Ombudsmannen ikke adgang til å overprøve. Klage over en militær legekjennelse kan påklages til militær legenemnd, og øverste klageorgan i medisinsk faglige spørsmål er Forsvarets overkommando/Sanitetsstaben.

Etter telefonsamtalen antas at De vil møte til militærtjenesten i samsvar med innkallingsordren, idet De ved fremmøte vil ta opp igjen Deres helseproblemer med avdelingens militærlege, og i denne forbindelse fremlegge nyere legeattester m.m.

Spørsmål om utsettelse med førstegangstjeneste, tjeneste i nærheten av hjemstedet etc. kan som kjent vurderes av Forsvaret når det foreligger vektige velferdsgrunner, herunder sosialmedisinske årsaker, omsorgsansvar etc.

For avklaring av ytterligere spørsmål kan De som kjent ta telefonisk kontakt med vårt kontor.»

Etter dette brevet har Ombudsmannen ikke hørt noe fra klageren. Det antas derfor at det ved fremmøte ble funnet en akseptabel løsning for både klageren og Forsvaret.

II

En vernepliktig som tre år tidligere var dimittert etter fullført førstegangstjeneste skrev bl.a. følgende i sin erstatningssøknad til Ombudsmannen:

«Omtrent midtveis i min tjenesteperiode ble jeg påført kronisk øresus, eller tinnitus, på grunn av eksponering av støy fra skyting og stridsvognskjøring. Jeg ble etter dette, overført til stabstjeneste med skyteforbud, og hadde denne tjenesten til jeg ble dimittert sommeren 1997. Jeg søker herved om erstatning for denne skaden.

Grunnen til at jeg søker nå, og ikke da skaden ble påført meg, er at jeg ved den tiden var veldig bitter, og mente at forsvarer ikke skulle få gi meg en liten erstatning og tro at det dermed var greit. Senere har venner og familie overbevist meg om at det er viktig at jeg har en erklæring fra forsvarer om at det faktisk var tjenesten som gav meg tinnitus.

Gjennom diverse legebesøk har jeg fått opplyst at tinnitus er uheldelig og at jeg sannsynligvis vil ha det resten av livet. Mitt øresus har i den siste tiden blitt noe verre, og jeg sliter med søvnproblemer og lette depresjoner pga skaden. Jeg er videre hemmet ved at jeg ikke kan høre på musikk i øretelefoner, eller gå på diskotek og konserter uten hørselsbeskyttelse. Hvis jeg gjør dette blir øresuset veldig forverret i en kortere periode.

Jeg husker godt at jeg, den dagen jeg fikk øresus kronisk, ble beordret av Fenrik NN, som var dagens skyteleder, å ta av meg øretelefonene jeg hadde som ekstra beskyttelse over øreproppene, fordi jeg ikke hørte skyteordrene hans. Dermed var det en direkte ordre fra min overordnede som var den utslagsgivende årsaken til min skade. På grunnlag av dette faktum mener jeg at jeg er berettiget til erstatning.

Jeg var hos militærlegen flere ganger i forbindelse med dette, så dokumentasjon på skaden fins i min militære helsefolder. Jeg har også dokumentasjon fra sivile leger, først X høre-senter under min tjeneste, og senere Z Øre-nese-halssenter AS.»

I samsvar med reglene skal slike søknader rettes til Personellstaben i FO. Mannskapets søknad ble derfor oversendt denne adressat med følgende oversendelsesbrev fra Ombudsmannen:

«Ved udatert brev – mottatt hos oss 23.d.m. – har X fremmet søknad om erstatning for hørselsskade angivelig påført under førstegangs militærtjeneste.

Idet vi antar at søknaden er relatert til Forsvarets engangserstatningsordning, oversendes søknaden til Forsvarets overkommando/Personellstaben som rette vedkommende. Jfr. forskrift av 7. desember 1993 og endringer 22. juni 2000.

Søkeren underrettes om oversendelsen ved gjennpart av dette brev samtidig som det opplyses at vårt kontor vil kunne motta eventuell klage etter utfallet av søknadsbehandlingen.»

Ombudsmannen har foreløpig ikke hørt ytterligere fra den hørselshemmede søker.

III

En forlengst dimittert vernepliktig ønsket bistand fra Ombudsmannen med sikte på å få endret erstatningsbeløpet i forbindelse med en hørselsskade påført under militærtjeneste i 1987. Klageren mente at de nyere bestemmelser for engangserstatning ved medisinsk uførhet kunne komme ham til gode, idet han nå hadde fått en ny diagnose for sin hørselshemming.

På denne bakgrunn hadde han gjenopptatt erstatningssaken med FO som ved stor imøtekommenhet hadde gitt klageren medhold og utbetalt et erstatningsbeløp – relatert til Folketrygdens grunnbeløp på skadetidspunktet i 1987.

Klagen til Ombudsmannen gjaldt et krav om korrigering av oppgjøret slik at erstatningen ble utregnet på basis av grunnbeløpet på oppgjørstidspunktet i 1999. Saken medførte en omfattende korrespondanse over flere måneder. Etter denne skriftveksling avsluttet Ombudsmannen saken med følgende brev til klageren:

«Det vises til tidligere korrespondanse etter Deres anmodning om Ombudsmannens vurdering av ovennevnte sak.

Ombudsmannens oppgave består som kjent i kontroll av saksbehandlingen med sikte på at gjeldende bestemmelser blir likt praktisert overfor Forsvarets personell. I samsvar med vanlig praksis er Deres anførsler blitt vurdert i den utstrekning anførselene kan ha noen betydning for det påklagete vedtaket.

Ifølge Deres opplysninger hadde De etter en larmskade i 1987 fått feilaktig beskjed fra overordnede og avdelingens lege at skaden var for liten for en erstatningsutbetaling.

Etter fremsatt krav i 1999 ble De likevel, i henhold til et vedtak fra Forsvarets overkommando datert 15 april 1999, tilkjent engangserstatning i henhold til TfF 663 C pkt II nr. 4 med kr. 22.425,- (5% av 15 ganger folketrygdens grunnbeløp på skadetidspunktet). I vedtaket er fremhevet med kursiv skrift at utbetalingen av engangserstatning ikke anses som en ansvarsmerkning fra Forsvarets side.

Etter FO»s vedtak hevder De at ny diagnose i 1999 har resultert i ansvarsgrunnlag/innrømmelse av ansvar, hvorefter De krever erstatning etter de nye forskriftene, med krav på erstatning etter folketrygdens grunnbeløp på oppgjørstidspunktet. For øvrig er fremført subsidiære påstander, i relasjon til den forutsetning at erstatningsutbetalingen skulle vært foretatt i 1987.

Deres anførsler ble som kjent tatt opp med Forsvarsdepartementet i vårt brev datert 18 januar 2000, hvorefter FD har avgitt uttalelser i brev datert 24 januar 2000 og 7 mars 2000. FD har som kjent hevdet at Deres skade ble riktig vurdert i 1987, og at De i henhold til dagjeldende bestemmelser og praksis ikke hadde et invalidiserende hørselstap i relasjon til Rikstrygdeverkets fastsatte grense for medisinsk invaliditet.

I brev fra Rikstrygdeverket datert 19 mai 1982 er bl.a. uttalt:

«Rikstrygdeverket er enig i at et hørselstap på mindre enn 35 dB ikke gir noen medisinsk invaliditet, og at det er først ved hørselstap som gir utslag i invaliditetsprosent at det kan gis eventuelle tillegg for øresus inntil 5 %.»

På bakgrunn av graden av Deres hørselstap mener FD at larmskaden i 1987 ikke hjemlet utbetaling av engangserstatning.

Øre-, nese- og halsspesialist major NN, som i 1999 fastsatte den varig medisinske invaliditet til 5 % i Deres sak, har avgitt en ytterligere redegjørelse som er sitert i FD»s brev datert 7 mars 2000. Det fremgår her at major NN har vurdert Deres medisinske invaliditet etter de någjeldende regler. I likhet med FD kan vi imidlertid ikke se at det er korrekt å anvende någjeldende regler på Deres sak som ble behandlet i 1987 etter dagjeldende regler og praksis.

I major NN»s redegjørelse bekreftes at tinnitus på skadetidspunktet i 1987 kun ble godkjent som et tillegg med inntil 5 % invaliditet, dersom det samtidig var et invalidiserende hørselstap. Deres hørselstap i 1987 var iflg de foreliggende opplysninger fastslått til 30 dB på det høyre øret og 20 dB på det venstre øret, følgelig under Rikstrygdeverkets fastsatte grenser for medisinsk invaliditet i 1987. Ved Deres hørselsskade kunne det således ikke beregnes noen invaliditetsprosent for tinnitus i 1987. Ved skadetilfeller i dag blir de tjenestegjørende mannskaper selvsagt vurdert etter någjeldende regler. De någjeldende regler og praksis kan imidlertid ikke få noen direkte tilbakevirkende kraft på avsluttede saker under tidligere regelverk.

Spørsmål vedrørende elementer under saksbehandlingen 12 år tidligere kan gjerne medføre visse uklarheter, men det kan likevel ikke sees påvist noen grunn til å hevde at det skyldes feil når De i 1987 fikk beskjed om at larmskaden ikke hjemlet utbetaling av engangserstatning. Etter de foreliggende opplysninger kan vi i likhet med Forsvarsdepartementet ikke se noe holdbart grunnlag for den utbetalte engangserstatningen til Dem i 1999.

Med hensyn til en så vidt mulig lik praktisering av det aktuelle regelverket overfor skadelidt personell i 1987, kan vi i det vesentlige slutte oss til de uttalelser som er gitt fra Forsvarsdepartementet.

Etter vårt syn har således FO/Sanitetsstaben utvist en meget stor grad av velvillighet i Deres sak, og det kan derfor ikke sees grunn til å hevde at De er urimelig behandlet i relasjon til likhetsprinsippet og det relevante regelverket.»

Sosiale saker

Det er i årets løp behandlet 5 saker i denne gruppe mot 11 saker i 1999. Til sammenligning kan nevnes at klageantallet i denne gruppe har hatt følgende utvikling i 90-årene:

1990 49 saker
 1991 25 saker
 1992 19 saker
 1993 18 saker
 1994 11 saker
 1995 10 saker
 1996 7 saker
 1997 7 saker
 1998 6 saker
 1999 11 saker

Årsaken til det reduserte antall klager vedrørende sosialsaker antas å være at velferdskontorene og FO har ervervet seg gode rutiner og økt ekspertise på behandling av soldatenes sosiale problemer. De senere års revisjon av sosialkatalogen (regelverket) har også medført en bedre tilpasning av stønadsreglene i forhold til soldatenes faktiske behov.

Med bakgrunn i konkrete klagesaker fra vernepliktige som krever botillegg for dekning av sin andel av bokostnader i bokollektiv har Forsvaret fastsatt følgende regler:

Regelen i Tjenestereglement for Forsvaret ugr 571B, (tidligere X) 2.10.6.2, lyder nå som følger:

- Boutgiftene fordeles likt med andre i bofellesskapet og stønad skal vurderes for den del av de faktiske boutgifter som tilfaller mannskapet.
- For de tilfeller hvor eier av boenheten selv er en del av bofellesskapet, og hvor bofellesskapet ikke kan karakteriseres som «nært» (familie, samboere), kan selvstendig husleiekontrakt legges til grunn. Fellesutgifter fordeles likt med andre i bofellesskapet dersom søkeren er forpliktet til det iht husleiekontrakten. Husleien skal vurderes opp mot det generelle prisnivå på stedets boligmarked.
- Den vernepliktige må dokumentere at han har betalt husleie de siste 4 – fire månedene før han møter til førstegangstjeneste.

Ved slike tilfeller slipper utleier å dokumentere sine utgifter og inntekter da det er husleiekontrakten som legges til grunn.

I

En vernepliktig klaget over manglende oppgjør for sitt strømforbruk under militærtjenesten. Av saksdokumentene fremgikk at klageren hadde påbegynt militærtjenesten i september 1999 og dimittert etter le-

gekjennelse 6 måneder senere. P.g.a. manglende dokumentasjon fra klagerens side var det ikke foretatt utbetaling for strømforbruk. Da det ikke lot seg gjøre å skaffe til veie noen kvittering for betalte strømgifter ved klagerens hjelp ble dokumentasjon for strømgiftene innhentet fra hans kraftleverandør.

I sitt brev til Ombudsmannen konkluderte avdelingen saken bl.a. slik:

«X vil på bakgrunn av ovenstående overføre kr 3632,- til NN. Dette er den sum, ifølge oversikt fra Z Kraft, som er NNs strømforbruk i aktuelle periode.

Selv om NN ikke har fulgt opp de henstillinger som han har fått, og at han kanskje har vanskelig for å se at dette har vært en vanlig saksgang i slike saker, ønsker vi å beklage den ulempe som dette eventuelt måtte ha skapt for ham. X anser med dette saken for løst.»

Deretter skrev Ombudsmannen slik til klageren:

«Med brev fra X/Velferdskontoret datert 19 juni 00 har vi mottatt en redegjørelse om årsakene til den manglende utbetaling. Brevet sees sendt Dem som gjenpartsadressat.

Etter de foreliggende opplysninger forutsettes at de omtalte strømgifter for den aktuelle perioden blir overført Dem snarest mulig, og vi antar derfor at det ikke lenger foreligger noen grunn til ytterligere tiltak fra vårt kontor.»

II

En vernepliktig som leiet en kjellerleilighet hos sine foreldre hadde fått avslag på søknad om botillegg. Avslaget var i hovedsak begrunnet med at det ikke forelå bekreftelse for betalt husleie de siste 4 måneder før påbegynt militærtjeneste. Etter Ombudsmannens innhenting av tilleggsopplysninger ble saken tatt opp med vedkommende avdeling i FO. I FO ble saken nå undergitt ny behandling hvoretter Ombudsmannen ble underrettet med bl.a. følgende opplysninger:

«Saken ble klaget inn til Forsvarets overkommando, hvor saksbehandler gjennomgikk saksdokumentene. I løpet av 8 måneder før førstegangstjenesten kom det inn på mannskapets konto kr 31.392,-. Isolert sett hadde mannskapet økonomi til å betjene husleien. Kontoutskriftene viste imidlertid at det ikke hadde blitt overført midler til foreldrene, tvert i mot var det et ordinært forbruk. Alle uttakene var under kr 2.000,- for alle månedene. FO var av den oppfatning at mannskapet ikke hadde dokumentert husleieinnbetalingene tilstrekkelig.

På bakgrunn av dette opprettholdt FO avslaget som X hadde tatt.

Mannskapet har kommet med nye opplysninger etter at han har vært i kontakt med sin advokat. De nye opplysningene viser at mannskapet har foretatt maling av foreldrenes hus og garasje. For dette arbeidet har det blitt avtalt et beløp på kr 9.000,- som har blitt motregnet mot husleie. Dette gir en forklaring på hvorfor mannskapet ikke har hatt behov for å innbetale husleie de siste fire månedene før innrykk.

På bakgrunn av de nye opplysningene som foreligger vil FO innvilge mannskapet bostønad med tilbakevirkende kraft fra innrykksdato til dimisjonsdato.»

Klageren ble underrettet om det endrede vedtak i FO.

Forsvarets skolevirksomhet

Det er i årets løp behandlet 6 saker i denne gruppe mot 3 saker i 1999. De hyppigste klagetema i denne gruppe gjelder klager over ikke-beståtte opptaksprøver til befalsskole. I 2000 er det imidlertid flest klager over manglende utstedelse av vitnemål. Ingen av sakene gjør krav på nærmere omtale.

BEFALSSAKER

Det er behandlet 18 saker i denne gruppe i 2000 mot 25 saker i 1999. I 4 av sakene er avgjørelsen endret i favør av klageren. De fleste klagesaker fra befalet finner en i kategoriene tilsetning, forbigåelse og økonomiske forhold. Det forekommer også klager i forbindelse med tjenesteuttalelser. Fra vernepliktig befal (ikke tjenestegjørende befal) er det behandlet en del klager vedrørende avslag på søknad om utsettelse med repetisjonsjeneste.

I

En tidligere åremålstilsatt kaptein klaget over avslag på søknad om yrkestilsetning etter «6-årsregelen». Klageren viste til sine mange kontraktstjenesteperioder på til sammen ca. 9 års tjeneste innenlands med tillegg av flere perioder i internasjonal tjeneste.

Kapteinen skrev bl.a.:

«Som vel kjent for Ombudsmannen måtte Forsvaret, med den tidligere ordningen, yrkestilsette personell med minst seks års kontraktstjeneste. Forsvaret yrkestilsatte i 1996 ca 180 tidligere kontraktstilsatte som følge av dette.

Forsvaret tok ikke kontakt med personell som oppfylte betingelsene, slik at jeg aldri fikk opplysninger om ordningen før jeg tilfeldigvis hørte om dette når jeg møtte til FN-tjeneste i 1997. Etter undertegnede mening burde Forsvaret vært forpliktet til å ta kontakt med gamle tro tjenere for å opplyse om denne muligheten. Hadde jeg fått vite om ordningen ved iverksettelsen i 1996, ville jeg selvfølgelig søkt.

Etter 1997 har jeg, ved egen forsorg men uten hell, forsøkt å få yrkestilsetning etter seksårsregelen.

Som mine tjenesteuttalelser og rulleblad viser har jeg, med to unntak, vært i nærmest sammenhengende tjeneste fra 1967 til 1999. En del av denne tjenesten har foregått utenlands, og kommer ikke under bestemmelsene slik de ble praktisert, men selv med fratrukk av dette oppfylles betingelsene i mitt tilfelle, ved at jeg har i overkant av ni års tjeneste innenlands. Jeg gjør oppmerksom på at jeg ikke har tatt med elleve repetisjonsøvelser, og diverse kurs i beregningen.

Undertegnede ber, med bakgrunn i ovenstående, om Ombudsmannens vurdering av Forsvarets overkommandos avslag på min søknad om yrkestilsetning.»

Samtidig med henvendelsen til Ombudsmannen var saken også tatt opp som klage til hans befalsorganisasjon. Idet Ombudsmannen er ment å skulle være en etterfølgende klageinstans vil Ombudsmannen avstå fra parallell saksbehandling med andre instanser.

Det ble imidlertid raskt klarlagt at den aktuelle organisasjon ikke så grunnlag i saken for oppfølgende tiltak. Etter å ha gjennomgått en betydelig dokumentamsamling skrev Ombudsmannen slik til klageren:

«Det vises til Deres brev datert 11 januar 2000 og telefonsamtale den 20 januar 2000, hvoretter vi legger til grunn at NN på Deres vegne har avsluttet saksbehandlingen overfor Forsvarets overkommando.

Etter gjennomgåelsen av de mottatte dokumenter har vi funnet saken tilstrekkelig belyst for å kunne ta stilling til klagen over at Deres søknad om yrkestilsetning ikke er blitt innvilget. I denne forbindelse har vi bl.a. gjennomgått Deres rulleblad og notert oss de adskillige kontrakter med tjeneste frem til 21 juni 1992. Etter noen års tjenesteopphold sees oppført tjeneste i UNPREDEP i tiden 6 oktober 1997 – 15 januar 1999. Med hensyn til Deres spørsmål vedrørende engasjementskontraktene frem til 1992 kan det ikke sees at De etter dagjeldende regler hadde noe rettskrav på å bli yrkestilsatt.

De omtalte reglene for yrkestilsetning som ble vedtatt i 1996 var ment som et engangstiltak for å kunne tilsette kontraktsbefal som fortsatt var i tjeneste i strid med formålsbestemmelser i Tjenestereglement for Forsvaret Kl 5, om kontraktstjeneste inn til 6 år. I denne forbindelse skulle tjeneste i internasjonale operasjoner ikke medregnes.

Forsvarets behov skulle være styrende ved eventuell yrkestilsetning av *tjenestegjørende* befal etter en individuell vurdering. De aktuelle offiserene hadde ikke noe rettskrav på å bli yrkestilsatt. Retningslinjene fra 1996 ble justert i 1997, slik at også befal med kontraktstid utover 6 år og som i løpet av de siste 2 år hadde vært engasjert, ble ansett som søknadsberettiget.

Når det gjelder Deres tjenesteforhold i relasjon til det ovenstående regelverk, kan det ikke sees at Forsvarets saksbehandling er basert på noen feilaktige premisser. Vi kan således ikke se grunn til å rette noen kritikk mot det vedtaket Forsvaret har truffet i saken.»

II

En løytnant ønsket Ombudsmannens medvirkning til å få dekket sine faktiske flytteutgifter i forbindelse med en midlertidig beordring for deltakelse på et kurs av 10 måneders varighet.

Klageren var innforstått med at flytteutgifter etter bestemmelsene kun dekket ved beordringer av varighet på minst 12 måneder.

Imidlertid hevdet klageren at flyttingen hadde medført store besparelser for Forsvaret i form av reduserte utgifter til pendlerreiser, kost og losji og administrativ forpleining i messe etc.

Til Ombudsmannen skrev klageren bl.a. slik:

«Jeg var og er klar over at en beordring til Nasjonalt langkurs (NLK) ikke hjemler dekning av flytteutgifter, hvilket også gjenspeiles i mine søknader. Jeg vurderte imidlertid situasjonen slik at Forsvarssjefens uttalelser om tilrettelegging for familieliv, ønske om kompetanseheving i Forsvaret samt at et stivbent regelverk ikke skal være til hinder for en fornuftig avgjørelse, burde gi grunnlag for å gjøre tilpasninger i dette tilfelle. Dette er også i samsvar med det som kommer til uttrykk i Forsvarets verdigrunnlag.

Basert på dette har jeg søkt om å få dekket faktiske flytteutgifter til X for å kunne gjennomføre kurset, og tilbake for å gjenopprette den bolig-, sosial- og familiesituasjon vi hadde før kurset, uavhengig av hvor neste beordring skulle bli. Her vil jeg presisere at vi valgte å flytte ene og alene for at jeg skulle kunne gjennomføre NLK.

Nå viser det seg i ettertid at mitt syn på saken ikke var så opplagt som man skulle tro. Jeg viser her til vedlagte søknader med tilhørende saksbehandling.»

Saken ble forelagt for lønnsavdelingen i FO som på Ombudsmannens anmodning foretok ny behandling av saken, og skrev bl.a. slik til Ombudsmannen:

«Det kreves minst 12 måneders opphold som følge av en midlertidig eller fast beordring til annet tjenestested i nytt tjenesteområde før Fredsregulativet kan komme til anvendelse i fm flyttegodtgjørelse. Avslaget er følgelig korrekt og må opprettholdes.

Allikevel må det vises til Fredsregulativet del II pkt 6.16.10 hva angår forsendelse av reisegods i forbindelse med tiltredelsesreiser. Her har avtalepartene avtalt en dekning av legitimerede forsendelsesutgifter med inntil 25 % av gjeldende sats for aktuell avstand + forsikring i ht flytteregulativets §7d og §7e. Aktuell avstand er avstanden mellom de to tjenestesteders hovedporter. Dette er også gjort gjeldende for befal som får midlertidig beordring til nytt tjenesteområde av under 12 måneders varighet. Det kunne følgelig vært gitt dekning av forsendelse med utgangspunkt i transportsats for avstanden X-Y som for tiden er kr 22.000,- hvorav 25% blir kr 5.500,-.

Kvittering for leie av bil og drivstoffutgifter bør kunne godtas som legitimerede utgifter i denne forbindelse.

Brevet ble avsluttet med følgende konklusjon:

«Lønnsavdelingen anbefaler at XX foretar en ny vurdering av den utgiftsgodtgjørelse som kan gis løytnant NN i forbindelse med tiltredelsesreisen relatert til hans beordring som elev ved Nasjonalt langkurs(NKL).»

Klageren ble orientert om at saken nå ville bli vurdert på nytt og behandlet i lys av FOs ovennevnte anbefaling. To måneder senere mottok Ombudsmannen brev fra klageren der bl.a. følgende ble fremført:

«Resultatet av saken er nå blitt at jeg har fått kompensert 25% (ca 6000,- kr) av de kostnadene som ville vært dersom jeg flyttet fra X til Y. Saken har således fått en avslutning selv om resultatet ble et annet og kom fra en annen kant enn jeg antok i utgangspunktet. Imidlertid har det vært en til tider læ-

rerik prosess som jeg sikkert kan benytte erfaringer fra i fremtidig tjeneste. Jeg vil takke Ombudsmannen for Forsvaret for hjelp i saken som nok ville strandet tidligere og med et annet resultat uten Deres kjennskap til Forsvarets irrganger.»

III

På vegne av en løytnant fremmet en befalsorganisasjon klage over avslått søknad om flyttebonus. Av saksdokumentene fremgikk at løytnanten, som hadde flyttet mellom to tjenestesteder ved årsskiftet 1997–98, i løpet av høsten 1998 var blitt kjent med at det fra 1.januar 1998 var innført nye regler om flyttebonus. De nye reglene var vedtatt i mars 1998 med tilbakevirkende kraft for flytteutgifter påført etter 1.januar 1998.

Med henvisning til at hans tildelte militære leilighet først var innflyttingsklar 8.januar 1998 mente han seg berettiget til flyttebonus i samsvar med de nye bestemmelser. Saken medførte en omfattende korrespondanse over flere måneder for å få brakt til klarhet det faktiske flyttetidspunkt. Sin stilling som løytnant på tilflyttingsstedet hadde han tiltrådt 1.august 1997.

Etter at ulike opplysninger og påstander var brakt til klarhet avsluttet Ombudsmannen saken med følgende brev til organisasjonen, som her er benevnt som «Xforbund»:

«I anledning ovennevnte sak vises til tidligere korrespondanse og telefonsamtaler hvor Xforbund mener at løytnant NN må innvilges flyttebonus etter regler fra mars 1998, som ble iverksatt med tilbakevirkende kraft fra 1. januar 1998. I relasjon til de aktuelle regler gjelder saken hovedsaklig spørsmålet om NNs flytting er foretatt i 1997 eller i 1998.

NN ble beordret fra Krigsskolen til Y 1. august 1997, og etter de foreliggende opplysninger har han pendlet mellom Z og Y frem til januar 1998. I denne perioden disponerte han for øvrig et rom på befalsforlegningen ved Y. I desember 1997 ble NN meddelt at militær leilighet var tildelt på Y, og formell overtagelse av leiligheten skulle foretas den 8 januar 1998, i henhold til Y's dagsordre nr. 66/97. Nøkkel til leiligheten ble imidlertid utlevert NN før juleferien i 1997.

I flytteregning fra N datert 5.1.98 er oppført datoen 28.12.97 som flyttedato i forbindelse med transportutgifter Z – Y.

Nye regler om flyttebonus ble innført i mars 1998. Reglene tok primært sikte på fremtidige flyttinger, men likevel slik at ordningen fikk tilbakevirkende kraft fra 1. januar 1998.

Høsten 1998 fikk NN kjennskap til de nye reglene, hvoretter krav på flyttebonus ble fremmet og begrunnet med at hans flytting ikke var ferdig før i 1998. I denne forbindelse har N og Xforbund lagt vesentlig vekt på årsaken til at han fraflyttet befalsforlegningen før nyttår. Tidspunktet for utflytting fra befalsforlegningen på Y kan etter vårt syn ikke få noen avgjørende betydning, idet vilkår for eventuell flyttebonus gjelder bl.a. spørsmål om tidspunktet for flyttingen fra Z til leiligheten på Y.

Xforbund hevder at den tildelte boligen ved Y ikke kunne betraktes som disponibel bolig før tidligst fra den 4 januar 1998. Før denne tid hadde NN

angivelig kun lov til å benytte boligen som lagerplass. FO har imidlertid ikke funnet at det var gitt en slik begrensning i adgangen til å benytte leiligheten. I FO/Ps brev til Xforbund datert 24 januar 2000 er således lagt til grunn at tildelingsboligen var stilt til disposisjon for NN den 28.12.97, i samsvar med NN's egen oppgitte flyttedato i flytteregningen.

I brev fra Xforbund til FO og OFF datert 8. juni 2000 er fremført helt nye opplysninger vedrørende begrensninger i adgangen til å benytte leiligheten som bolig. Iflg. de nye opplysningene var leiligheten ikke innflytningsklar før 5. januar 1998, grunnet vedlikeholdsarbeider. FO har overfor Xforbund og OFF meddelt telefonisk at de nye opplysningene ikke blir tillagt noen betydning for saken. På generelt grunnlag ble bl.a. bemerket at vedlikeholdsarbeider kan skje selv om en leilighet er bebodd. FO viser til tidligere gitte uttalelser og opprettholder vedtaket. Den siste påstanden fra Xforbund finnes fremført på et oppsiktsvekkende sent tidspunkt. FOs standpunkt til påstanden, i relasjon til sakens øvrige opplysninger, finnes derfor ikke urimelig.

Det legges bl.a. til grunn at NN fikk nøkkel og disposisjonsadgang til leiligheten før juleferien 1997. Formelle og faktiske begrensninger i disposisjonsadgangen er påstått, men kan ikke betraktes som dokumentert.

NN's valg av oppholdssted i den omtalte nyttårshelgen kan ikke ha noen betydning for saken. Noen relevant grunn til at NN's oppgitte dato i flytteregningen skulle være feil, svedrørende flyttingen fra Z til Y, kan ikke sees påvist. Etter det som er fremkommet i denne saken kan vi heller ikke se at NN er urimelig behandlet, og vi kan ikke se noen grunn til å rette kritikk mot de vurderinger og det vedtaket som er truffet av Forsvarets overkommando.»

IV

På vegne av et antall krigsskolekadetter hadde en av befalsorganisasjonene forgjeves forsøkt å få innvilget godtgjørelse som arbeidstakere for kadettens deltakelse i en NATO-øvelse.

Det omstridte tema var spørsmålet om kadettens deltakelse i øvelsen var å betrakte som ordinær offiserstjeneste med økonomiske rettigheter etter tariffavtalen, eller om øvelsen inngikk i krigsskolens utdanningsprogram hvor de var forpliktet til å delta som elever uten særskilte økonomiske tillegg.

Saken medførte en tidkrevende korrespondanse som kulminerte med følgende avsluttende brev fra Ombudsmannen til det klagende fagforbund som her benevnes som X:

«Det vises til tidligere korrespondanse i anledning ovennevnte sak, idet vi etter telefonsamtale med X den 7 mars 2000 legger til grunn at X ikke anser det nødvendig å fremlegge ytterligere uttalelser eller dokumentasjon for Ombudsmannens stillingtagen til klagen.

På bakgrunn av sakens foreliggende opplysninger har vi således vurdert spørsmålet om kadettene ved KS 2 har krav på godtgjørelse etter ATM (Arbeidstidsavtale for militære arbeidstakere) for den utførte tjenesten under repetisjonsøvelsen.

X hevder bl.a. at øvelsen ikke inngikk i skolens utdanningsprogram, i motsetning til det som er anført fra Krigsskolen og Forsvarets overkommando. For øvrig har X påberopt intensjoner og tolkning av

ATM's tilleggsavtale (TA) pkt 3, under henvisning til forhandlingsmøter mellom FO og arbeidstakerorganisasjonene 25 november 1997 og 11 desember 1997 med følgende stadfestelse:

«Partene er enige om at tilleggsavtalen pkt 3 skal tolkes slik:

For å inngå i skolen/kursets opplæringsvirksomhet må tjenesten stå oppført i skolen/kursets utdanningsplan og personell tilknyttet undervisningsinstitusjonen må medfølge elevene under utførelse av tjenesten og evaluering av elevenes deltakelse i etterkant av øvelsen. Dersom disse forpliktelsene ikke oppfylles, skal det tilstås kompensasjon iht ATM.»

X hevder at øvelsen ikke inngikk i skolens utdanningsplan, at kadettene ikke fikk veiledning under øvelsen og heller ikke gitt evaluering i etterkant av øvelsen. Iflg X tjenestegjorde kadettene (alle unntatt 1–2 kadetter) i rent organisatoriske stillinger hvor det manglet personell.

Spørsmål om øvelsen inngikk i skolens opplæringsvirksomhet.

Det er ikke påberopt noen bestemmelser om hvorledes øvelser skal fremkomme i skolens utdanningsplan. KSX har bl.a. vist til GIX's rammeplan for KS 2, skolens oversiktsprogram, samt fagplan utarbeidet og lagt fram på TM-møte av fagansvarlig.

I skolesjefens redegjørelse er bl.a. uttrykt:

«Deltakelse av kadetter ifm reptjeneste er et klart ønske fra Krigsskolens side som en del av utdanningen, det ville være helt uakseptabelt å la kadettene gå som billig arbeidskraft uten faglig utbytte. Derfor har skolen denne tjenesten inne i utdanningsplanen i begge år av KS 2 og legger selv inn ressurser for å få til et helhetlig og tilfredsstillende veilednings- og evalueringssystem i samarbeid med avdelingene.»

Når det gjelder forutsetninger for bruk av kadettene under øvelsen, er bl.a. fremlagt et brev fra Krigsskolen til Y datert 25 februar 1998 hvor det bl.a. opplyses:

«1. Kadettene i KS skal som en del av skoleplanen delta på øv Strong Resolve 98. Skolens mål for deltagelsen på repetisjonsøvelsen er at kadettene skal få oppdatere seg innen eget våpen, få praktisk erfaring i øvingsplanlegging og gjennomføring av øvelser i brig/div forband og få praktisk erfaring i samarbeid mellom nasjonale og utenlandske avdelinger.»

Skolens forutsetninger for bruken av kadettene synes å være tydelig kommet til uttrykk. Øvelsen antas å være kjent blant kadettene på forhånd, men det kan ikke sees opplyst at noen kadetter før øvelsen forventet godtgjørelse etter ATM.

Etter vårt syn finnes det godtgjort at øvelsen faktisk inngikk i skolens utdanningsplan.

Spørsmål om kadettene ble gitt den nødvendige veiledning i relasjon til TA.

Med hensyn til spørsmålet om medfølgelse av personell tilknyttet Krigsskolen hevder X at skolesjefen oberst NN og major Z var til stede under øvelsen i Nord-Norge, men iflg. X ga de ikke noen form for veiledning. Minimumskrav i forbindelse med veiledning til kadettene under øvelsen og evaluering i ettertid ble således iflg. X ikke gjennomført.

Fra KSX's side er derimot bl.a. opplyst:

«2.3 Veiledning til kadettene under øvelsen.

KSX mener det er en umulighet for skolen å gi kontinuerlig veiledning til kadettene under hele øvelsen med hensyn til et voldsomt spenn i fagkompetanse samt at kadettene geografisk var spredt rundt om i området. Veiledningen ble derfor utført av kadettene foresatte under utførelse av tjenesten etter instruksjon fra skolen og skolens stedlige veileder som også var kontaktledd.

2.4 Evaluering. Kadettene fikk utdelt et skjema som de var ansvarlig for ble returnert skolen med skriftlig tilbakemelding fra overordnet. Foresatte holdt også en avsluttende samtale med kadettene før avreise fra øvelsen.»

Skolesjefen har for øvrig gitt en grundig redegjørelse for sitt syn på saken i et notat til kadettene datert 18 mai 1998. I notatets pkt. 17 sees opplyst at skolen under øvelsen hadde seks offiserer ute, som delte oppgavene mellom seg, og det er videre redegjort om skolens tilrettelegging og gjennomføring av den omtalte veiledning og evaluering av kadettene. Etter skolesjefens syn ble veiledningen og evalueringen foretatt på en tilfredsstillende måte.

X har videre vist til en sak for elever ved HFS II i 1996, hvor partene ble enige om at elever ved HFS II tilstås ØUA-tillegg for øvelse «Battle Griffin» i tiden 5 til 12 mars 1996, med henvisning til vedlagt kopi av protokoll fra forhandlingsmøte 18 juni 1997, mellom FO og de militære tjenestemannsorganisasjonene. Den omtalte saken for HFS II-elevene i 1996 kan etter vårt syn ikke få noen avgjørende betydning for bedømmelsen av den faktiske tjenestegjennomføring for kadettene under «Strong Resolve» i 1998. I 1996-saken var for øvrig *partene enige* om at HFS II-elevene gjorde selvstendig tjeneste i organisatoriske (OPL) stillinger, og at de hadde krav på øvingstillegget.

Spørsmål om noen bestemte kadetter under øvelse «Strong Resolve» utførte en spesiell selvstendig tjeneste i strid med forutsetningene er blitt telefonisk drøftet med X den 18 februar 2000, og tilsvarende spørsmål om eventuell ulik grad av mangelfull veiledning/oppfølging fra foresatt befal.

Etter X's overveielse av bevisføring og eventuelt fremme av individuelle krav fra bestemte kadetter, legges imidlertid til grunn at X vil forholde seg til det fremførte kravet på generelt grunnlag, uten å knytte kravet til individuelle kadetters faktiske situasjon under øvelsen. I samsvar med X's standpunkt opplyst i telefonsamtale den 7 mars 2000 er saken blitt videre vurdert ved vårt kontor.

Konklusjon.

Som det fremgår av det ovenstående må øvelsen etter vårt syn betraktes som en del av skolens opplæringsvirksomhet i relasjon til TA pkt. 3.

Spørsmål om øvelsen kan ha forløpt noe annerledes enn forutsatt i relasjon til betingelsene i TA pkt. 3, kan imidlertid synes vanskelig å bedømme etter partenes motstridende anførsler. Tilsvarende kan det være vanskelig å trekke grensen mellom tilfeller hvor Forsvarets forpliktelser ikke er oppfylt, i forhold til situasjoner hvor forpliktelsene er oppfylt, men svakere enn forutsatt. Slike bevismessige spørsmål og grensedragninng kan ved uenighet mellom avtalepartene kun bli avgjort av domstolene. Uenigheten hva angår veiledningen til kadettene under øvelsen i relasjon til TA pkt. 3 er hovedsaklig basert på slike bevismessige spørsmål som vi ikke kan ta av-

gjørende stilling til. Etter de foreliggende opplysninger kan vi imidlertid ikke se påvist noen holdbar grunn til å hevde at Forsvarets stillingtagen til X's krav er basert på noen saksbehandlingsfeil eller fremtrer som åpenbart urimelig.»

V

Fra Sivilombudsmannen fikk vårt kontor oversendt en klage fra en pensjonert major (flyver).

Klageren hadde over en periode på ca.30 år forgyves forsøkt å få innvilget økonomisk kompensasjon for bortfall av flytillegg etter overgang til lavere lønnet stilling som følge av yrkesskade. Skaden, som hadde inntruffet under en helikopterulykke, hadde medført varig uførhet i forhold til flyveryrket og overgang til administrativ tjeneste.

Etter dagjeldende regler medførte dette også tap av det spesielle lønnstillegg for aktive flyvere og derav følgende tap av pensjonsgrunnlag. Alle tidligere søknader til Forsvarsdepartementet, Forbruker- og Administrasjonsdepartementet og Stortingets bilighetserstatningsutvalg var blitt avslått med henvisning til de dagjeldende regler som var blitt praktisert konsekvent ved alle tilsvarende tilfeller. På tross av foreldelsesmomentet ble saken undergitt en nærmere undersøkelse, hvorefter Ombudsmannen besvarte klageren slik:

«Med brev fra Sivilombudsmannen datert 26. oktober 2000 har vi fått oversendt dokumentene i anledning ovennevnte sak. I Deres brev til Sivilombudsmannen datert 11. april 2000 er spesielt stillet spørsmål om rett til å opprettholde «flytillegg/besetningstillegg» ved overgang til lavere lønnet stilling pr. 1. januar 1969 som følge av yrkesskaden, og det er bl.a. påstått forskjellsbehandling.

Deres nevnte brev til Sivilombudsmannen, antas fremsendt gjennom Forsvarets overkommando/Luftforsvarsstaben (FO/LST) som sees å ha behandlet saken på nytt, og herunder forelagt saken til ny vurdering av FO/Juridisk avdeling.

I FO/LSTs brev datert 26. juni 2000 ble De meddelt at FO/Juridisk avdeling ikke kunne se at det er gjort noen feil i den tidligere saksbehandling, idet LST utfra gjeldende regelverk ikke fant det mulig å etterkomme Deres krav.

Saken sees oversendt til Sivilombudsmannen med FO/LSTs brev datert 6. oktober 2000, med følgende konklusjon:

«Slik Luftforsvarstaben forstår saken utfra tidligere og nytt regelverk ville major NN fått tilleggene medregnet i pensjonen dersom disse på ulykkestidspunktet hadde vært faste B-trinn etter tilleggsregulativet – B-tabellen. Ut fra sakens spesielle natur og det forhold at tilleggene på daværende tidspunkt ikke var faste B-trinn vil Generalinspektøren for Luftforsvaret anbefale at major NN's søknad om økonomisk kompensasjon etter skade påført under tjeneste imøtekommes.»

Ombudsmannens oppgave er på Stortingets vegne å vurdere klagesaker hvor Forsvarets personell skulle føle seg urettmessig behandlet etter bestemte vedtak som er truffet av de ordinære forvaltnings- og klageorgan. Under Ombudsmannens nøytrale etter-

følgende saksbehandling tas spesielt sikte på en så vidt mulig lik praktisering av gjeldende regelverk på det aktuelle tidspunkt. Ombudsmannen treffer ikke noen forvaltningsavgjørelse, og kan således ikke innvilge noen søknad.

En klage til Ombudsmannen må som hovedregel være fremført for Ombudsmannen innen 1 år etter det påklagete vedtaket. Vi har likevel gjennomgått de mottatte dokumenter i fall det skulle finnes en særlig grunn til spesielle tiltak i Deres tilfelle.

I nærværende sak sees at krav på erstatning for flytillegg ble avslått i et vedtak truffet av Lønns- og prisdepartementet datert 19. august 1971. Sommeren 1985 sees spørsmålet om flytillegg tatt opp på nytt, hvoretter Forsvarsdepartementet skal ha avvist kravet i et brev datert 27. mai 1986. FDs brev er ikke fremlagt, men i et brev fra advokat XX til FAD datert 4. september 1987 sees følgende gjengitt fra FDs nevnte brev:

«FD ser flytillegg etter Fredsregulativet del II, pkt. 2.32, som et risiko- og ulempe tillegg og mener at det dekkes av Statens personalhåndbok pkt. 231.86, pkt. 2, hvor det står bl.a.: «derimot skal alle tillegg som er kompensasjon for spesielle ulemper falle bort».

Etter Fredsregulativet del II, pkt. 2.32.1, er betingelsen at flyger/navigatørutdannet befal er beordret til aktiv flygetjeneste for at flytillegg kan utbetales.»

Saken sees videre behandlet av Forbruker- og administrasjonsdepartementet i 1988, med FADs avslag i brev datert 24. november 1988.

På bakgrunn av tidsforløpet etter det aktuelle vedtaket kan saken etter nevnte hovedregel ikke tas opp til nærmere vurdering ved vårt kontor. Etter gjennomgåelsen av de foreliggende dokumenter må imidlertid bemerkes at det ikke er funnet noen grunn til å tro at det aktuelle vedtaket er basert på noen saksbehandlingsfeil.

I tilfeller hvor en har lidt et tap som det ellers ikke finnes mulighet til å få erstattet foreligger som kjent adgangen til å søke billighetserstatning fra Statskassen, Stortingets egen vederlagsordning. Det legges til grunn at også denne mulighet er forsøkt fra Deres side.

Under saksforberedelsen for billighetserstatning sees spørsmål stillet fra FO vedrørende premisser lagt til grunn ved Trygdeetatens beregning av trygdeytelser som kompensasjon for inntektsbortfall. Y trygdekantors uttalelse i brev til FO/Juridisk avd. datert 28. januar 1998 synes å indikere usikkerhet med hensyn til om flytillegg kan være vurdert under beregningen av trygdeytelser.

Billighetserstatningsutvalget sees å ha vurdert saken med henvisning til Deres konkretiserte begrunnelse for søknaden. I.h.t. Billighetserstatningsutvalgets protokoll datert 13. oktober 1998 har utvalget ikke funnet grunnlag for å bevilge eller tilrå billighetserstatning. Etter Deres opplysning i brevet av 11. april 2000 legges for øvrig til grunn at De anket

til Stortinget over billighetserstatningsutvalgets vedtak, uten at anken førte frem.

Avgjørelser truffet av Stortinget kan Ombudsmannen ikke overprøve, og på denne bakgrunn sees dessverre ingen mulighet til å foreta noen ytterligere tiltak fra vårt kontor.»

VI

En kaptein/midlertidig major ønsket Ombudsmannens vurdering av en ansettelsessak hvor han mente det var begått saksbehandlingsfeil som kunne ha påvirket ansettelsesvedtaket. Klageren fremførte påstander om en rekke saksbehandlingsfeil som etter hans mening hadde medført at en konkurrerende søker var blitt tilsatt i en stilling som teknisk sjef. Blant annet hevdet klageren at hans eget elektroniske rulleblad ikke var holdt a jour, slik at hans korrekte tjenesteansiennitet ikke var kommet tilsettingsorganet til kunnskap.

Det var etter klagerens mening heller ikke tilstrekkelig dokumentert at tilsettingsorganet var gjort kjent med at han selv i flere år hadde vært den tilsattes overordnede. Ytterligere hevdet klageren at han selv hadde flere års erfaring i lederstilling, mens den tilsatte ikke hadde noen slik praksis.

På Ombudsmannens anmodning ble det fra FO opplyst at tilsettingsvedtaket allerede var gjort kjent for den tilsatte og at omgjøring av vedtaket ikke var mulig. Imidlertid ble det vist forståelse for klagerens innvendinger selv om det ikke kunne bekreftes at saksbehandlingsfeil hadde påvirket valget av kandidat for stillingen. Det ble erkjent at det var fremlagt uriktige ansiennitetslister for de aktuelle kandidater. Lokalt ble saken løst ved at klageren ble fast tilsatt i en annen majorstilling i samme tjenesteområde.

Etter å ha mottatt denne melding skrev klageren bl.a. slik til Ombudsmannen:

«Selv om jeg har fått en annen major-stilling, er jeg ikke 100% fornøyd med sakens utfall. Jeg håper at FO/P tar inn over seg at litt større innsyn samt ankemuligheter i tilsettingssaker, vil være et bidrag til en bedre personellpolitikk. En personellpolitikk som undertegnede i dette tilfellet, ikke har opplevd som udelt positiv.

Jeg har merket meg at FO/P er enig med min vurdering at det har forekommet saksbehandlingsfeil, og at det er lite for meg å hente på å føre saken videre. Jeg anser derfor saken som avsluttet fra min side. Jeg vil også rette en takk til Ombudsmannen for Forsvaret som med sin nøkterne saklighet og ryddighet har vært til stor hjelp for meg i denne saken.»

SIVILT PERSONELL

Det er behandlet 7 saker i denne gruppe mot 10 saker i 1999. I 4 av sakene er avgjørelsen endret i klagerens favør. Ombudsmannen finner å ville påminne om at alle ansatte i Forsvaret først må ha utnyttet sine klagemuligheter overfor de ordinære forvaltningsorganer/avtalemotparter før saken kan bringes inn for Ombudsmannen.

I

Fra tre sivilt tilsatte mottok Ombudsmannen klage i forbindelse med at de alle var oppsagt til fraflytting fra sine leiligheter som de leiet av Forsvaret i Oslo. En av de oppsagte var i midlertidig tjeneste på Jan Mayen. Til tross for visse uklarheter vedrørende leieforholdet, herunder bl.a. manglende formelle leiekontrakter, lot sakene seg løse ved at oppsigelsene ble trukket tilbake.

II

En sivilt ansatt teknisk driftsleder klaget til Ombudsmannen etter at han av sin arbeidsgiver mente seg urettferdig behandlet, forsøkt latterliggjort og tilsidesatt som leder. Saken hadde sin bakgrunn i at klageren sammen med andre ansatte var beordret til å holde beredskap/hjemmevakt ved årsskiftet 1999/2000 for eventuelle år 2000-problemer. Det fremgikk av saksdokumentene at det fra begynnelsen av også hadde vært visse kontroverser vedrørende den økonomiske godtgjørelse for ekstra-vakten. Imidlertid hadde han som ikke-fagorganisert sett seg tvunget til å akseptere den godtgjørelse som fagforeningene hadde fremforhandlet, dog først etter at det angivelig var truet med anmeldelse for ordrenekt. Saken involverte også påstander fra klagerens side om manglende samarbeidsvilje hos arbeidsgiver, bl.a. ved at skriftlige henvendelser angivelig ikke var blitt besvart.

Etter en svært omfattende korrespondanse mel-

lom klageren, den lokale arbeidsgiver, Personellstaben i FO og vårt kontor ble saken løst ved en skriftlig beklagelse fra arbeidsgiveren. I arbeidsgiverens brev ble beklagelsen bl.a. formulert slik:

«X har ingen problemer med å fremme en uforbeholden unnskyldning ovenfor deg.

X kan til sitt forsvar bare anføre at tingenes tilstand, behovet for en tilfredsstillende hjemmevaktløsning i forbindelse med hundreårsskiftet, etter hvert krevde en rask løsning. Det lå et visst press i tidsaspektet. Dette skal selvsagt ikke være noen unnskyldning.

Manglende skriftlige svar på skriftlige henvendelse skal ikke forekomme. Dersom dette har skjedd beklages forholdet.

X beklager fremgangsmåten i angjeldende sak.

X håper at det gode samarbeidet man føler å ha med deg, ovenstående episode til tross, vil vedvare. Påstander om tilsidesettelse, latterliggjøring og urettferdig behandling tas til underretning. Personellbehandling som skaper en slik opplevelse i arbeidssituasjonen skal ikke forekomme, dersom dette er din oppfatning beklages dette forholdet sterkt. Det er i så tilfelle utilsiktet og ikke i samsvar med de retningslinjer X forsøker å etterleve.

Det vil bli lagt ekstra vekt på å unngå liknende forhold i fremtiden.

X håper du godtar unnskyldning/beklagelse som er gitt i dette skriv.

X anser seg dermed ferdig med saken.»

Bare få dager etter dette brev mottok Ombudsmannen en ny henvendelse fra klageren hvor han sier seg tilfreds med sakens utfall og konkluderer sitt brev slik:

«Jeg skrinlegger dermed denne ubehagelige og unødvendige saken, men vil takke OFF for den forståelse som er vist underveis samt for alle gode råd som jeg har fått i sakens anledning.

Jeg er imponert av både OFF og FO's personellstab sin håndtering av denne saken, og heldigvis også at X har bidratt til at denne sak er gjemt og glemt fra min side.»

BEFARINGER

Som nevnt under avsnittet «Innledning» foran i denne beretning har nemnda foretatt befarings- og tjenestesteder i løpet av 2000. Nedenfor gjengis rapportene fra befarings- og tjenestesteder som tidligere er oversendt Forsvarsdepartementet og Forsvarets overkommando.

Befaring ved Herdla fort

På Herdla fort ble nemnda mottatt av komm.kapt. G. Jensen som representerte Kystartilleriinspektoratet, og fortssjefen orlogskaptein Frisch.

Fortets hovedoppgave er styrkeproduksjon, utdanning av soldater og befal til mobiliseringsforsvaret, samt militær tilstedeværelse og samfunnsfunksjon med 2 andre fort. Soldatopplæringen skjer over 9 mndrs. førstegangstjeneste, (0+9 ordningen) hvor soldatene i de siste 3 mndr. er klare for mobiliseringsstillinger.

Fortet har for øvrig noen 12 mndr.'s mannskaper, som etter rekruttskolen v/KNM Harald Haarfagre blir overført for resterende tjeneste på Herdla, som kokker, sjåførere, administrasjonsassistenter, sambandspersonell etc. Komm.kapt. Jensen orienterte om Kystartilleriets organisasjon med 175 befal og 500 menige tjenestegjørende mannskaper, samt om fremtidsutsiktene som ble ansett som meget dystre, grunnet de økonomiske tildelinger.

Kjøkkenmessen for befal og menige er ønsket oppgradert til en bedre standard, og med utvidelse av selve kjøkkenet. Deler av kjøkkenet blir drevet på dispensasjon fra gjeldende tekniske krav. Kjøkkenet forpleier 55 menige. Mannskapsforlegningen har kapasitet for hele besetningen på 50–60 soldater (3 og 4 manns-rom). Bygningen inkluderer også oppholdsrom og klasserom.

Soldatenes hovedtillitsvalgt og 2 tropptillitsvalgte møtte nemnda, men hadde ingen spesielle saker de ville ta opp. De tillitsvalgte opplyste at tjenesteforholdene var tilfredsstillende. De har en fin dialog med befalet og saker blir løst på en grei måte. Bussforbindelsen til Bergen ble imidlertid opplyst å være dårlig, men fortet hadde vist seg velvillig med transportbistand.

Personelloffiseren lt. Michelsen orienterte om Velferdstjenesten, Idrettstjenesten og Voksenopplæringen. Det arrangeres velferdsturer, fotballturneringer, utlån av materiell (for idrett, video etc.) Et musikkrom er til disposisjon og det arrangeres underholdning med artister. Svømmehallen på Haakonsværn benyttes ved fellestransporter.

Under voksenopplæringen arrangeres forskjellige kurs. Svært populær er kurs for truckførersertifikat, samt Examen Philosophicum. Velferds- og idrettsoffiser er en kombinert stilling, og dekkes for tiden av en sosionom.

Disiplinærforholdene ble betraktet som gunstige, selv om det forelå 16 anmeldelser fra august-99 til d.d. Anmeldelsene gjelder hovedsakelig for sen innpassering etter permisjon, forsovelser og forhold vedrørende innlåsing av våpen.

Befaring ved Vestlandet Sjøforsvarsdistrikt (VSD)/ Haakonsværn Orlogsstasjon (HOS)

Sjef VSD-kontreadmiral O. Sten Olsen ønsket velkommen og orienterte om Haakonsværns historie fra etableringen i årene 1955–62 med offisiell åpning av HM Kong Olav den 7.juni 1963. HOS omfatter 10 forskjellige selvstendige administrative avdelinger som til sammen sysselsetter 2300 sivilt og militært ansatte. Mannskapstyrken omfatter mellom ca.200 og ca.2000 vernepliktige, slik at den samlede bemanning kan komme opp i over 4000 personer.

Admiralen redegjorde også for den pågående omorganisering av Sjøforsvaret som vil redusere antallet sjøforsvarsdistrikter til tre, -med baser i Horten, Bergen og Ramsund. Vedrørende bygg og anlegg fremhevet admiralen sterkt behovet for utvidelse av avdelingens idrettshall – en investering på ca.4–5 mill.kroner. Hallen er for langt distansert av utviklingen, og holder ikke mål kapasitetsmessig etter de stadige utvidelser av aktiviteten på HOS, ble det fremholdt.

Det ble også fremhevet behov for oppgradering av Sanitetsavdelingens sykestue. Vedrørende boligvedlikeholdet ble det fremhevet behov for en økning av de årlige bevilgninger på ca. 5–6 mill.kroner.

Miljøproblematikken på HOS blir tatt alvorlig, og det vil fortsatt drives slamsuging av flere områder rundt hele stasjonen. (Enkelte steder er grunnen totalt utskiftet.) 140 mill.kroner er forutsatt til oppryddingsarbeidet. Helse-miljø-og sikkerhet (HMS-tiltak) ble også omtalt, bl.a.om forholdet til 7 offentlige tilsynsmyndigheter.

Sjef stasjonsavdelingen kommandørkaptein Thodesen orienterte om forvaltningen av menige forlagt ved HOS, idet de forvaltes av VSD/Stasjonsavdelingen når det gjelder vaktordninger, permisjoner etc. Feltøvelser hadde skapt en god team-holdning blant

mannskapene og bedret forholdet mellom befal og mannskaper. Disiplinærsituasjonen ble opplyst å være tilfredsstillende, med få alvorlige saker. Ref-selser gjelder oftest forsovelser. VSD legger vekt på sosialt samhold og er på vakt mot evt. narkotikamisbruk. Også blant mannskapene opplyses det å være en bevisst og fast holdning mot narkotikamisbruk.

Sjef stasjonsavdelingen påpekte at reduserte økonomiske midler til Marinen resulterte i mer landligge, og dermed kjedsommelighet for mannskapene. Dette medfører igjen større krav til stasjonen, og kapasitetsproblemer melder seg på flere områder. Marinens oppgave er å opplære mannskaper til å utføre en jobb under førstegangstjenesten, mens derimot Hærens oppgave er å utdanne for mobiliseringsforsvaret, ble det påpekt.

Omvisning på basen ble foretatt under orientering av sjef stasjonsavdelingen. Kaserne III ble viet spesiell oppmerksomhet, idet denne kasernen har vært spesielt omtalt etter nemndas tidligere befaringer på Haakonsvern. Kasernen er fremdeles i dårlig stand. Det ble erkjent fra stasjonens side at oppgradering av kasernen er nødvendig dersom den skal brukes som mannskapsforlegning, noe som imidlertid er usikkert i dag. Iflg. sjef stasjonsavdelingen er kasernen ikke permanent i bruk, men må brukes når mannskapstallet krever det.

Det er særlig påpekt behov for utbedring av de sanitære forhold og utvidet varmtvannskapasitet. Nemnda konstaterer de herskende forhold ved kaserne III med overraskelse. Etter nemndas befaring ved avdelingen i 1995 opplyste Forsvarsdepartementet i brev av 1.november s.å. bl.a.følgende:

«Vedrørende rehabilitering av Kaserne III. Haakonsvern orlogsstasjon er under omorganisering (EROS-prosjektet) for å imøtekomme konsekvensene av den nye utdanningsordningen for vernepliktige i Sjøforsvaret – Grunnutdanning i Sjøforsvaret (GUS).

Rehabilitering av Kaserne III er kostnadsberegnet til 5,3 mill kr, og er tatt inn i DOK 2/97–2002 med eventuell oppstart i 1998.

Etter en streng prioritering mellom Forsvarets EBA-prosjekter, hvor stridsverdi, helse miljø og sikkerhet er tillagt størst vekt, er det ikke mulig å finne plass til Kaserne III før i 1998. I tillegg er HOS under omorganisering og det vil være bortkastede midler dersom de vernepliktige blir flyttet over til f eks KNM Tordenskjold, da dette ville medført at kaserne på KNM Tordenskjold måtte moderniseres før Kaserne III. Kaserne III vil inntil rehabilitering kan iverksettes bli vedlikeholdt til akseptabel standard for kaserne.»

En oppklarende kommentar synes nødvendig.

Også under møtet med mannskapenes tillitsvalgte ble de kritikkverdige forhold ved kaserne III en hovedsak. Det ble fremhevet mangler vedrørende ventilasjon, varmtvannskapasitet og klesvaskemuligheter (kun en vaskemaskin.)

Befaring ved Sjøkrigsskolen (SKSK)

Sjefen for Sjøkrigsskolen – kommandør Ole Troye ønsket velkommen og orienterte om skolens historie og nåværende utdanningsordning.

Utdanningen som p.t. omfatter 248 kadetter er fordelt på tre bransjer: Operativ, forvaltning og teknisk. For øvrig tilbyr skolen 1 års lederutdanning. SKSK-utdannet personell er sterkt etterspurt også innen sivil næringsliv. Den samlede personellstyrke ved SKSK teller ca. 400 personer.

For tiden står 7 befalsstillinger og 7 stillinger for sivile ubesatt ved skolen. Etter en utvidelse av kadettantallet fra 170 til 250 er også skolens stillingsramme utvidet med 23 faste stillinger de siste 2 år – totalt 98 stillinger. Skolens 23 menige mannskaper fikk anledning til å møte nemndas medlemmer, men hadde ingen spesielle saker å forelegge.

Velferds- og idrettstjenesten ivaretas av en kombinert velferds- og idrettsoffiser. Kvinneandelen blant kadettene ble opplyst å være 7,5 %.

På bygg- og anleggssiden ble det opplyst at den utvidede aktivitet har medført behov for et tilbygg på ca. 3000 m² til en byggekostnad på 97,25 mill. kroner. Byggestart er beregnet til år 2001. Prosjektet krever en utvidelse av tomtearealet på ca.3,5 dekar som det nå er forhandlinger med den aktuelle grunneier om.

En ny navigasjonssimulator er nylig tatt i bruk og ble betegnet som en viktig nyvinning for skolens maritime opplæring. Til tross for knappe vedlikeholdsbevilgninger kunne nemnda under besiktigelsen konstatere en meget god bygningsstandard.

Befaring ved KNM «Harald Haarfagre» – Madlamoen

Nemnda ble mottatt av sjefen for KNM «HH» kommandørkaptein T. Landmark. Av sjefens orientering fremgikk at KNM «HH» årlig mottar ca. 3500 rekrutter hvorav ca.3000 gjennomfører rekruttskolen. 70 – 90 % av rekruttene får oppfylt ett av sine 3 høyeste tjenesteønsker. KNM «HH» som er en av Sjøforsvarets største avdelinger utdanner i tillegg 50 troppsbefal, 30 velferdsassistenter og 20 utskrevet befal. Det sistnevnte etter oppdrag fra BSMA.

Bl.a. ved en utvidelse av sykestuen har det vært mulig å bedre helsetjenesten ved avdelingen. Det foreligger nå planer om å overføre all bedriftshelsetjeneste for militært personell i Stavangerområdet til legekontoret og sykestuen ved KNM «HH».

Kommandørkaptein Landmark omtalte sitt troppsbefal positivt og fremholdt at rekruttopplæringen foregår effektivt og målrettet. Han fant imidlertid grunn til å reise tvil om hensiktsmessigheten av at rekruttskolen er forpliktet til å gjennomføre 40 timer obligatorisk voksenopplæring i løpet av en svært hektisk rekruttperiode. Han mente at så vel rekruttene som samfunnet ellers ville hatt større utbyt-

te av dette tilbudet dersom opplæringen ble gitt i en senere fase av førstegangstjenesten.

Til tross for at rekruttskolen bestreber seg på en mest mulig problemfri overgang fra sivil til militær status for mannskapene, er det likevel et faktum at 60 – 70 % av dimittendene sendes hjem p.g.a. psykiske problemer. Dette ytrer seg ofte ved problemstillinger knyttet til alkohol, narkotika og andre straffbare forhold.

På bygg- og anleggssiden ble det bl.a. opplyst at avdelingen nylig har tatt i bruk et nytt kleslager som sikrer de ansatte et meget godt arbeidsmiljø, samtidig som oppkledningen av soldatene foregår svært effektivt. Under besiktigelsen av bygningsmassen kunne nemnda konstatere en varierende kasernestandard med sviktende dusjkapasitet, og manglende teknisk ventilasjon som et hovedproblem. Nye krav til brannsikring og fjerning av asbest har medført at andre nødvendige bygningsmessige utbedringer er blitt utsatt.

Et samarbeidsutvalg for de ulike forsvarsavdelinger i Stavangerområdet vurderer nå spørsmålet om etablering av en felles forlegning for alle distriktets faste menige mannskaper (ca.400 mannskaper). På Madlamoen ønsker man en slik etablering velkommen. Det ble opplyst at tiltaket ville medføre en investering på ca. 40 mill. kroner. Beløpet ville bli innspart i løpet av 6 – 7 år, bl.a. ved at mannskapene derved kunne utnytte alle støttefunksjoner ved KNM «HH» som voksenopplæring, lege, prest, velferd etc.

Nemnda vil anbefale at et slikt samarbeidsprosjekt, som vil omfatte alle forsvarsgrener, blir utredet med sikte på snarest mulig realisering. Vedrørende egenerklæringssystemet ved søknad om fritak for militærtjeneste av overbevisningsgrunner ble det særlig påpekt at siviltjenestemyndighetene må sikres tilstrekkelig mottakskapasitet, slik at de aktuelle mannskaper kan overføres til siviltjeneste hurtigst mulig. Det begrensede antall søkere hittil har kunnet gis en meningsfull tjeneste i ventetiden under søknadsbehandlingen. Det ble likevel understreket at ordningen innebærer nye belastende oppgaver for troppsbefalet under en på forhånd meget hektisk og stressende opplæringsfase.

Hovedtillitsvalgt for mannskapene opplyste om gode samarbeidsforhold mellom befal og menige, og uttalte tilfredshet med avdelingens ulike velferdstilbud.

Befaring ved Sola flystasjon

Etter å ha ønsket velkommen orienterte stasjonssjefen oberstløytnant O.J. Olsen om virksomheten på flystasjonen, som sysselsetter ca. 100 befal og sivilt ansatte, hvorav 18 tilhørende HQ North. Antallet menige mannskaper tilhørende flystasjonen er 87. I tillegg er ca. 200 soldater tilhørende HQ North innkvartert på flystasjonen.

Flystasjonen er base for en avdeling av 330 red-

ningsskvadron som i 1999 gjennomførte 88 ambulanseoppdrag og 81 redningsaksjoner. En annen viktig del av virksomheten er å støtte HQ North. Årets budsjett er på ca. 14 mill. kroner. Etter krigsoppsettingsplanen har stasjonen til oppgave å bistå HQ North og 330 skvadron. Stasjonen skal støtte alliert forhåndslagring og bistå allierte flyavdelinger i samsvarende inngåtte avtaler.

Av VO-rektorens redegjørelse fremgikk at VO-avdelingen er godt utstyrt med tekniske hjelpemidler og en svært tilfredsstillende bemanning. Virksomheten omfatter bl.a. høyskolekurs i samarbeid med Høyskolen i Buskerud og Universitetet i Bergen. VO-tilbudene gjelder foruten flystasjonens eget personell også for HQ North og Rogaland regiment.

Også velferdstjenesten har fått gode vilkår etter at velferdsbygget nå er nyoppusset. Stasjonens hovedproblem ble opplyst å være knyttet til forlegningssituasjonen. Innkvarteringen har bl.a. som en prøveordning blitt løst ved innkvartering i Vatneleiren. Ordningen var uønsket av alle og er nå brakt til opphør. De eksisterende brakker anvendes som innkvartering på brannsikkerhetsmessig dispensasjon til utgangen av år 2003. Kapasitetsmessig løses forlegningsbehovet ved utstrakt innvilgelse av hjemmeboerstatus.

Etter besøket ved Sola flystasjon vil nemnda påminne om det som er uttalt om planene vedrørende felleskaserne for fast-mannskapene i Stavangerområdet i vår rapport fra KNM «HH». Forlegningssituasjonen ved Sola flystasjon nødvendiggjør en rask avklaring og løsning av det nevnte kaserneprojekt.

Også mannskapenes tillitsvalgte kritiserte forlegningsforholdene. Hovedtillitsvalgt for mannskapene ved HQ North var dessuten opptatt av en påstått underbeskjeftigelse av soldatene ved hans avdeling. Mangelen på opplæring og meningsfull beskjeftigelse medfører tap av motivasjon og trivsel i hverdagen – ble det hevdet. De tillitsvalgte etterlyste også en bedring av tilbudet vedrørende prest og psykolog, som i dag dekkes fra KNM «HH».

Med unntak av de nevnte mannskapsforlegninger vil nemnda uttale stor tilfredshet med den øvrige bygningsmessige standard og vedlikehold.

Befaring ved Artilleriregimentet (AR) Haslemoen

NK ob. Bjørn Andreassen mottok nemnda, ønsket velkommen og orienterte om Haslemoens historie og regimentets oppgaver og organisasjon. Bygningsmassen er hovedsakelig fra årene 1953–55 og avdelingen har et øvingsområde på ca. 19.500 dekar som er meget velegnet for den daglige virksomhet. Artilleriskytingen må imidlertid finne sted på Hjerkinnskytefelt, noe som medfører ekstra omkostninger så vel økonomisk som i tid. Med hensyn til FS 2000 har Forsvarssjefen gitt Haslemoen status «gul» hvilket innebærer at Haslemoen leir er under fortsatt vurde-

ring som fremtidig militæravdeling. Den usikkerhet som dermed er oppstått med hensyn til Haslemoens fremtid har skapt uro blant avdelingens ansatte. Under enhver omstendighet vil det bli store endringer ved Haslemoen i forhold til dagens virksomhet. Regimentet har en god infrastruktur for en styrke på 500–600 mann, riktignok med noe svake kontorfasiliteter. For neste år har regimentet fått et redusert produksjonsvolum og er pålagt å redusere med 7 militære stillinger.

Vollmester redegjorde om avdelingens personellrelaterte bygg og anlegg. Det årlige budsjett for drift og vedlikehold ligger på mellom 7.0 og 7.5 mill. kroner. Den bygningsmessige standard ble betegnet som brukbar. Oppgradering i relasjon til brannforskriftene er prioritert de senere år. På forlegningssiden er det imidlertid et klart behov for modernisering – særlig gjelder dette 4 like mannskapskaserner. Innkvarteringstilbudet for befalelevne er under utbedring.

Personelloffiseren betegnet befalssituasjonen som tilfredsstillende med unntak av skyteskolen som har vakante stillinger. Befalsskolen opplever en noe sviktende elevtilgang, men rekrutterer fortsatt elever fra hele landet.

Soldatbemanningen er generelt bra. Personellsjefen understreket imidlertid behovet for flere soldater til hjelpetjeneste. Avdelingen er stillet i utsikt 60 soldater for neste år, noe som ble betegnet som utilstrekkelig for å kunne støtte befalopplæringen på dekkende måte. Situasjonen synes å medføre mannskapsmangel med mange og lange vakter, og utilfredshet som resultat. Den prekære mangel på hjelpemannskaper ble illustrert ved at avdelingen nå har kun 7 soldater i hjelpetjeneste mot et behov på 31. Dette medfører også økte byrder på det ansatte personell, ble det fremholdt.

Nemnda vil anbefale at overordnet myndighet tar spørsmålet om tildeling av ytterligere hjelpemannskaper til ny overveielse.

Refselsstatistikken viser intet oppsiktsvekkende antall refselsler.

Ulovlig fravær, alkoholbruk og forsovelser er hyppigste årsak til refselsler. Noen tilfeller av narkotikamisbruk har forekommet, men situasjonen ble opplyst å være under god kontroll.

Vedrørende velferdstjenesten ble det bl.a. opplyst at de knappe budsjetttrammer også hadde medført kutt i tildelingen av midler til velferdsformål. Således ble det erkjent at den foreskrevne sats for avdelingen, – kr.2,35 pr.mannskap for hver tjenestegjørende dag ikke er blitt fulgt.

Nemnda finner dette svært uheldig og vil bl.a. vise til at Stortingets forsvarskomite i sine budsjettinnstillinger de siste år har vært opptatt av at de differensierte minimumssatser etterlevs. Nemnda vil påpeke at innføringen av slike minimumssatser hadde til hensikt å sikre et mest mulig likeverdig velferdstilbud for soldatene, og en finner særlig å måtte på-

peke betydningen av at avsidesliggende avdelinger etterlever systemet.

Mannskapenes og elevenes tillitsvalgte opplyste at matrasjonene ofte syntes knappe, noe ledelsen bemerket å ville ta opp i avdelingens forpleiningsvalg.

Befaring ved Sambandsregimentet, Jørstadmoen

Nemnda ble ønsket velkommen av NK ved Sambandsregimentet – ob.Bakke. Avdelingen har bl.a.til oppgave å drive så vel grunnutdanning som videreutdanning av personell til Hærens samband. En annen vesentlig oppgave ligger i en kontinuerlig utvikling og opplæring på nåtidens og fremtidens sambandssystemer. Soldatopplæringen vil etter planene for de nærmeste år bli begrenset til ca. 280 mannska-per pr.år.

Oberst Bakke fremhevet sterkt at en eventuell fremtidig felles sambandsutdanning for alle forsvarsgrener med fordel ville kunne bli lokalisert til Jørstadmoen. På personellsiden ble det opplyst at 2001 vil bli et meget vanskelig år, idet de foreliggende planer synes å innebære at avdelingen vil mangle 28 stillinger i forhold til de oppsatte virksomhetsplaner. Man håpet imidlertid å unngå at dette blir det endelige resultat av den pågående ressursdialog. Søkningen til avdelingens sivile stillinger er meget god.

Under den bygningsmessige besiktigelse kunne nemnda konstatere et generelt bra vedlikehold. Dog må det påpekes et mangelfullt vedlikehold ved avdelingens gymnastikksal, som man sterkt ønsket å få tildelt midler til. Det ønskes også oppført et forlegningsbygg for 50 befalshybler. Etter at kantinen brant ned i juni-00 er avdelingens kantinetilbud satt sterkt tilbake og drives nå på basis av midlertidige improvisasjoner. En eldre bygning vil ved anskaffelse av utstyr for ca. kr.900.000,- kunne settes i stand som midlertidig kantine. Man håpet på sentrale myndigheters snarlige tildeling av de nevnte midler til utstyr. En permanent løsning på behovet for kantine ønsker avdelingen å finne i et kombinert «VUPIKT-bygg», som planlegges lokalisert utenfor vaktporten med sikte på betjening også av det lokale sivilsamfunn.

Forholdene ved mannskapsmessen ble opplyst å være meget utilfredsstillende. Det ble nevnt mangler vedrørende ventilasjon, garderobe og toalettforhold. Avdelingen planlegger å løse disse mangler ved en utvidelse av messebygget slik at felles kjøkken- og messedrift kan etableres for befal og menige. Dette representerer en antatt investering på ca.10.mill.kroner som beregnes innspar over 8–10 år, bl.a. ved innsparing av 3 stillinger.

Nemnda finner å ville anbefale de to nevnte byggeprosjekter for snarlig realisering. I betrakning av at den prekære mangel på tilfredsstillende kantinetilbud er påført ved en brannulykke foreligger det etter

nemndas oppfatning et uavsluttet «forsikringsopp-gjør», med staten som selvassurandør. I lys av de forannevnte mangler, også ved mannskapsmessen, tillater nemnda seg å anbefale Forsvarsdepartemen-tet å vurdere mulighetene for å realisere de to nevnte byggeprosjekter under en felles enterprise snarest mulig – eventuelt ved fremleggelse av særskilt pro- posisjon. En slik fremgangsmåte ville være i sam- svar med et vanlig forsikringsoppgjør.

Også velferdsoffisereren påpekte de velferds- messige mangler som var oppstått etter kantinebran- nen. De tildelte velferdsmidler holdes i samsvar med anbefalt døgn-sats og sikrer et godt velferdstilbud for mannskapene.

Befaring ved Oppland regiment, Terningmoen

Etter å ha ønsket nemnda velkommen orienterte in- fanteriinspektør og regimentssjef brigader J.E. Karl- sen om Terningmoens historie. Brigaderen bemerket bl.a. at Forsvarets tilknytning til Terningmoen strek- ker seg tilbake til 1886. En stor del av bygningsmas- sen er av eldre årgang, men er vedlikeholdt til en ak- septabel standard.

Oblt. Lund orienterte om avdelingens virksom- het og organisasjon. Regimentet er et utdannings- og kompetansesenter for Infanteriet foruten også å være et territorielt regiment. Terningmoen har et utmerket skyte- og øvingsfelt som gjør avdelingen til en hyp- pig anvendt base for repetisjonsøvelser og annen feltmessig øvingsvirksomhet. Terningmoen er også utpekt som et av de faste stedene for Landskytter- stevnet. Oppland regiment er lokal forvaltningsmyn- dighet (LFM) for militæravdelingene i området.

P.off. kapt. Grønning opplyste at avdelingen nå har 21 militære og 3 sivile stillinger stående ubesatt. 10 av befalskorpset befinner seg i tjeneste interna- sjonalt. Kapt. Grønning opplyste om en betydelig underdekning av hjelpesoldater i Håndreknings- troppen (HR-troppen). Dagenes antall HR-soldater er 40 mot et programert behov på 68 soldater. Opp- læringen av utskrevet befal (UB) er organisert i to grupper for henholdsvis innenlands og utenlands tje- neste. Befalsmangelen er særlig merkbar på major/ seksjonssjefsnivå, foruten at de 8 ubesatte instruk- tørstillingene ved Skyte- og vinterskolen er et merk- bart problem. Disiplinærsituasjonen ble betegnet som meget god og det er heller ikke problemer vedr. narkotikabruk blant personalet.

Under besiktigelsen av aktuelle bygninger kunne nemnda fastslå et godt vedlikehold og vellykket in- dre restaurering av de mange verneverdige bygnin- ger. Alle krav til moderne bygningsstandard er ikke innfridd, bl.a. ble det opplyst om visse mangler vedr. ventilasjon i noen kontorlokaler. Det ble også under- streket at den planlagte utvidede virksomhet på Ter- ningmoen vil kreve oppføring av 2 nye kaserner, for innkvartering av UB-er. Det ønskes en fleksibel løs- ning som muliggjør omlegging til enkeltmannsrom.

Under velferdsoffiser, kapt. Skarderuds ledelse ble nemnda orientert om velferdstilbudene, herunder bl.a. et besøk ved hobbyverkstedet, biblioteket og nærradiostasjonen. Kapteinen uttalte tilfredshet med de tildelte velferdsmidler.

Befaringen ble avsluttet med et møte med repre- sentanter for personellorganisasjonene og hovedtil- litsvalgt for mannskapene. Representanten for de si- vilt ansatte ønsket å gjøre nemnda oppmerksom på at det fra forsvarsledelsen var fremmet forslag til en sluttvederlagsordning som på en negativ måte inne- bar forskjellsbehandling mellom militært og sivilt ansatte. De tillitsvalgte hadde for øvrig ingen saker å fremlegge. Ombudsmannen orienterte de tillitsvalgte om ombudsmannsordningen og formålet med nemndas befaringer. Ved besøkets avslutning opp- lyste brigader Karlson at spørsmålet om innføring av et 4. måltid var tatt opp fra personellens side. Særlig var dette blitt etterlyst av besøkende utenlandsk per- sonell. Brigaderen anså et 4. måltid som ønskelig men de økonomiske begrensninger har hittil ikke gjort dette mulig.

Befaring ved Luftforsvarets skolesenter Kjevik (LSK)

Fungerende stasjonssjef oblt. H. Dyrkolbotn ønsket velkommen og orienterte om avdelingens ulike virk- somheter og organisering. LSK's hovedoppgave er å utdanne teknisk personell for drift og vedlikehold av Luftforsvarets materiell. Således er virksomheten organisert i en skolegruppe og en forvaltningsgrup- pe.

Avdelingen disponerer en bygningsmasse på 85 bygninger med et samlet gulvareal på ca. 51.000 kvm, hvorav ca. 80 klasserom. Elevkapasiteten ble oppgitt til 900 elever pr. år. Avdelingen har en kjøk- kenkapasitet som gir muligheter for forpleining av 2.500 personer.

Fungerende skolesjef, maj. B.K. Monsson opp- lyste at rekrutteringen til skolens ulike linjer kunne vært bedre idet man ikke helt dekker Luftforsvarets behov for utdannet personell til teknisk drift og ved- likehold. Mangelen på vedlikeholdspersonell ved skvadronene har medvirket til redusert flytimepro- duksjon.

Elever med eksamen fra yrkesfaglig studieret- ning ved videregående skole har vist seg å være godt kvalifisert for LSK-utdanning. Utdanningen søkes basert på den enkelte elevs egenansvar for opplærin- gen og bygger på forelesninger, gruppearbeid og fjernundervisning. Etter fullført utdanning og eksa- men venter en 2-årig pliktjeneste ved tilbeordret av- deling.

Personellmessig disponerer LSK 295 stillings- hjemler hvorav 115 sivile stillinger. Personelltilgan- gen er god og det registreres et meget lavt sykefra- vær.

Major B-T. Jensen orienterte bl.a. om velferdstil-

budene, vo-virksomheten og disiplinærsituasjonen under forvaltningsgruppen.

Refselsesantallet synes å være noe «svingende» med et registrert antall refselsler på 23 pr. 30. september d.å. mot bare 19 i hele 1999. Ulovlig fravær går igjen som hyppigste refselsårsak.

Under nemndas møte med elevenes og mannska- penes tillitsvalgte ble det opplyst om tilfredsstillende voksenopplærings- og velferdstilbud. Elevenes til- litsvalgte påpekte visse problemer med undervis- ningsopplegget som imidlertid hadde fått en aksep- tabel løsning.

Under ledelse av overing. Ø. Pettersen ble nemn- da tatt med på en besiktigelse av avdelingens bygg og anlegg som viste seg å holde en meget god stan- dard. Dog ble det understreket behov for rehabilite- ring av to kaserner og utbedringstiltak ved lagerbygg og depot. I idrettshallen foreligger behov for bedring av akustikkforholdene. Avdelingen håpet å få tildelt midler for disse tiltak i løpet av de neste 2 år. Det samlede investeringsbehov for de nærmeste 10 år ble anslått til ca. 70 mill. kroner. Brannsikringstiltak vil under dette program ha en hovedprioritet.

Befaring ved Agder regiment (AGR), Evjemoen

Ved AGR ble nemnda mottatt av regimentets sjef Ob. Jonassen som orienterte om regimentets virk- somhet. I forsvarssjefens utredning – FS-2000 – er avdelingen gitt signal «gul» hvilket betyr at det på besøkstidspunktet fortsatt foregår utredninger vedrø- rende avdelingens fremtidige virksomhet og lokali- sering. Oberst Jonassen konkretiserte regimentets oppgaver i fred slik:

- *Tilpasse krigsorganisasjonen*
- *Vedlikeholde/utarbeide operative planer*
- *Utdanne soldater til Hæren*
- *Forvalte bygg og anlegg i indre Agder*
- *Støtte alliert trening, mil arr og siv org*

Soldatutdanningen er særlig knyttet til utdanning av mannskaper for Kongens Garde (HMKG). Ober- sten betegnet AGR som den mest kosteffektive ut- dannelsesavdeling i Hæren, noe han regnet med ville bli tatt hensyn til under den pågående utredning.

AGR forvalter en total bygningsmasse på ca. 112 000 kvm og har 1064 sengeplasser for menige mannskaper. Øvingsområdet som ligger i *direkte* til- knytning til leiren dekker et samlet areal på ca.

22 000 da og gir ypperlige muligheter for soldatop- plæring uten behov for lange transporter.

Som en oppstilling over avdelingens sterke og svake sider ble følgende anført:

- Meget tilfredsstillende
- Utdanningskapasitet
  - Skyte-/øvingsfelt
  - Manøverfelt
  - Kompetanse

Tilfredsstillende

- Miljøvernstatus skyte-/øvingsfelt

Lite tilfredsstillende iht dagens krav

- Gammel bygningsmasse
- Skytefelt for 84 mm kanon/12,7 mitr
- Mannskapskjøkken
- Gymnastikksal
- UV-bygg

Under nemndas besiktigelse av bygningsmassen merket en seg særlig behovet for utbygging/rehabili- tering av mannskapsmessen som planlegges utbygd til en felles mannskaps/befalsmesse.

Oblt. Steenberg – sjef utdanningsavd. – opplyste at soldatopplæringen i 2000 omfattet nærmere 1000 mannskaper til HMKG, ca. 100 mannskaper til HV i 1. halvår og ca. 280 mannskaper for hjelpetjeneste til Hærens ulike avdelinger. Vedrørende søknad om si- viltjeneste ble det nevnt som et eksempel at det ved innrykkskontingenten i juli d.å. som besto av 391 mannskaper hadde 4 innlevert søknad om fritak av overbevisningsgrunner (egenerklæring).

Ca. 4 uker etter nemndas besøk ved Evjemoen har Forsvarssjefen foreløpig konkludert sin utred- ning vedrørende Agder regiment med et forslag om å samlokalisere Forsvarets ulike administrative or- ganer i Agder-fylkene til Kjevik. Mannskapsutdan- ningen for HMKG er foreslått overført til HMKG.

Med bakgrunn i den usikkerhet og tvil som er skapt blant regimentets ansatte og et sårbart lokal- samfunn vil nemnda forutsette at utredningene kva- litetssikres på en måte som kan danne et best mulig grunnlag for de politiske vedtak som skal treffes. Det er nemndas inntrykk at soldatopplæringen ved Evjemoen finner sted under meget kvalifisert ledelse basert på en økonomisk rasjonell drift, og med moti- verte soldater som resultat.

Vedlegg

INSTRUKS FOR FORSVARETS OMBUDSMANNSNEMND

(Stortingsvedtak 21.april 1952, jfr Innst. S. nr. 56 for 1952, med endringer ved stortingsvedtak av 9. april 1956, hvorav antall medlemmer i nemnda ble økt fra 5 til 7 (instr. § 2) og endringer ved stortingsvedtak av 12. juni 1989, jfr. Innst. S. nr. 189 (1988–89) og stortingsvedtak av 14. juni 2000, jfr Innst. S. nr. 234 (1999–2000).

§ 1.

Ombudsmannsnemnda skal bidra til å sikre de almenmenneskelige rettigheter for Forsvarets personell og ved sitt arbeid også søke å medvirke til å effektivisere Forsvaret.

§ 2.

Ombudsmannsnemnda består av 7 medlemmer som velges av Stortinget for 4 år ad gangen. Et av medlemmene velges som formann og benevnes Ombudsmannen for Forsvaret. Ombudsmannen er års-lønnet. Lønnen fastsettes av Stortinget. De øvrige medlemmer tilkommer godtgjørelse etter komitéregulativet.

§ 3.

Nemndas oppgave er:

- a) å behandle spørsmål som reises av tillitsmannsutvalg eller personell vedrørende tjenestetidens utnyttelse og mannskapenes forhold under tjenesten, så som mannskapenes økonomiske og sosiale rettigheter, videre spørsmål som angår undervisnings og velferdsarbeid, kantinevirksomhet, pensjoner, utrustning, bekledning, kosthold og husrom.
- b) behandle henvendelser fra tjenestemenn i Forsvaret når de ikke ifølge annen bestemmelse skal sendes tjenestevei.

§ 4.

Tillitsmannsutvalget og personell i Forsvaret kan rette henvendelser til Ombudsmannen utenom den regulære tjenestevei, med de innskrenkninger som er nevnt ovenfor, § 3, bokstav b.

§ 5.

De saker som skal behandles, forberedes og forelegges i alminnelighet av Ombudsmannen. Medlemmene kan hver for seg eller i felleskap legge frem eller kreve lagt frem saker til drøfting. Nemnda kan av Stortinget, Stortingets forsvarskomiteé, Forsvarsministeren eller Forsvarssjefen (FO) forelegges saker til uttalelse. Henvendelser til Ombudsmannen i saker som er nevnt under § 3, bokstav a og b, forelegges nemnda bare i den utstrekning de er av prinsipiell karakter eller har almen interesse. Sakene søker Ombudsmannen løst ved direkte kontakt med de myndigheter som han anser nærmest til å ta seg av dem. I samband med saker som forelegges ham, har Ombudsmannen rett til å søke opplysninger hvor

som helst i Forsvaret, hvor sikkerhetsmessige hensyn ikke forbyr det.

§ 6.

Ved utgangen av hvert år sender ombudsmannsnemnda rapport over sin virksomhet til Stortinget. Gjenpart av rapporten sendes Forsvarsdepartementet. Nemnda kan også når den finner det ønskelig, sende rapport til Stortinget om enkelte saker i årets løp. I den utstrekning nemnda finner det påkrevet, forelegger den de resultater som den ved inspeksjon eller ved studium er kommet frem til, for Forsvarsministeren i form av rapport.

§ 7.

Nemnda holder sine møter så ofte det er behov for det.

§ 8.

Dokumenter fra Ombudsmannsnemnda utferdiges gjennom nemndas formann og på ombudsmannens brevark.

Ombudsmannsnemndas/Ombudsmannens saksdokumenter er offentlige. Ombudsmannen avgjør likevel med endelig virkning om et dokument skal unntas fra offentlighet ut fra prinsippene i offentlighetsloven eller ut fra særlige hensyn som gjør seg gjeldende for nemndas og ombudsmannens virksomhet.

Dokumenter som gjelder ombudsmannsnemndas/ombudsmannens budsjett eller interne administrasjon kan unntas fra offentlighet. Møteprotokoller for nemnda og dokumenter som utveksles mellom administrasjonen og en tilsatt er ikke offentlige.

Saker som gjelder dokumentoffentlighet hos ombudsmannsnemnda behandles og avgjøres hos ombudsmannen.

Med ombudsmannens saksdokumenter mener korrespondanse mellom ombudsmannen og borge- ren og mellom ombudsmannen og forvaltningen. Dokumenter som forelå under forvaltningens behandling av saken, er ikke offentlige hos ombudsmannen.

Ombudsmannen har taushetsplikt i samme utstrekning som forvaltningen. Den samme taushetsplikt påhviler ombudsmannsnemndas medlemmer og ombudsmannens personale. Taushetsplikten gjelder også etter at vedkommende har avsluttet i tjenesten.

Ombudsmannen fører journal etter arkivlovens mønster.